

VILNIAUS UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
BAUDŽIAMOSIOS TEISĖS KATEDRA

Mindaugo Piekaus
Neakivaizdinio skyriaus
4 kurso baudžiamosios justicijos
Studijų atšakos studento

Magistro darbas

Turto prievartavimo ir savavaldžiavimo sudėčių panašumai ir skirtumai

**Elements of the property extortion and arbitrary use of power, their similarities
and differences**

Vadovė: Asist. G. Morkūnienė
Recenzentas: Lekt. D. Stasiulis

Vilnius
2009

TURINYS

IVADAS.....	3
I. TURTO PRIEVARTAVIMO IR SAVAVALDŽIAVIMO SAMPRATOS, ĮSTATYMŲ REGLAMENTUOJANČIŲ ŠIAS VEIKAS, RAIDA.....	6
II. TURTO PRIEVARTAVIMO IR SAVAVALDŽIAVIMO NUSIKALTIMŲ SUDEČIŲ LYGINAMOJI ANALIZĖ.....	12
1. Turto prievartavimo ir savavaldžiavimo nusikaltimų objektas, dalykas.....	13
2. Turto prievartavimo ir savavaldžiavimo nusikaltimų objektyvioji pusė.....	20
3. Turto prievartavimo ir savavaldžiavimo nusikaltimų subjektas.....	33
4. Turto prievartavimo ir savavaldžiavimo nusikaltimų subjektyvioji pusė.....	36
III. TURTO PRIEVARTAVIMO IR SAVAVALDŽIAVIMO KVALIFIKUOJANČIŲ POŽYMIŲ LYGINAMOJI ANALIZĖ.....	42
IŠVADOS.....	54
SANTRAUKA.....	56
SUMMARY.....	57
PANAUDOTŲ ŠALTINIŲ SĄRAŠAS.....	58
PRIEDAI.....	62

IVADAS

Lietuvos Respublikos Konstitucijoje – pagrindiniame šalies įstatyme yra įtvirtintos pagrindinės žmogaus teisės ir laisvės, kurios turi būti saugomos ir ginamos. Valstybė, pripažindama prigimtines žmogaus teises ir laisves (pilietines teises, politines teises ir laisves, socialines, ekonomines ir kultūrinės teises), įsipareigoja jas gerbti, saugoti jas nuo bet kokio neteisėto kėsینimosi.

Baudžiamoji teisė nereguliuoja pozityvių visuomeninių santykių, ji skirta užkirsti kelią nusikalstamoms veikoms, kuriomis kėsinama į teisės normomis saugomus gėrius. Turto prievartavimo ir savavaldžiavimo nusikaltimai yra pavojingi, jais kėsinama į svarbiausius visuomenės gėrius – nuosavybę, turtines teises, turtinius interesus ir asmens teises, laisves. Turto prievartavimo nusikaltimo sudėtis, nepaisant to, kad ši sudėtis yra nuolat tobulinama, papildoma naujais kvalifikuojančiais požymiais, iki šiol išlieka viena iš sudėtingiausių baudžiamojo kodekso konstrukcijų. Turto prievartavimo pagrindinis objektas - nuosavybė, turtinės teisės bei turtiniai interesai. Savavaldžiavimas priskiriamas prie nusikaltimų valdymo tvarkai. Šio nusikaltimo pagrindinis objektas yra valstybėje įstatymais ir kitais teisės aktais nustatyta asmens teisių ir pareigų įgyvendinimo tvarka. Savavališkai įgyvendindamas savo ar kito asmens turtines teises, asmuo gali panaudoti fizinę ar psichinę prievartą, teisės įgyvendinimo paspartinimui, užtikrinimui, tais atvejais savavaldžiautojo veika išoriškai primena turto prievartavimą. Atriboti turto prievartavimą nuo savavaldžiavimo yra gan sudėtinga, todėl teismų praktikoje neišvengiamai susiduriama su šių veikų kvalifikavimo problemomis. Nusikaltėliai yra suinteresuoti, kad jų padarytas turto prievartavimas būtų perkvalifikuotas į savavaldžiavimą už kurį yra numatyta, švelnesnė bausmė.

Temos aktualumas. Turto prievartavimas ir savavaldžiavimas šiolaikinėje visuomenėje gana dažnas reikiny (žiūrėti priedai/ grafikas Nr. 1; grafikas Nr. 2). Įsigaliojus naujam baudžiamajam kodeksui, turto prievartavimo nusikaltimų skaičius išaugo, tačiau pastaraisiais metais pastebimas šių nusikalstamų veikų skaičiaus suvienodėjimas (žiūrėti priedai/ grafikas Nr. 3). Turto prievartavimo objektas yra nuosavybė, turtinės teisės ir turtiniai interesai, o savavaldžiavimo objektas - valdymo tvarka. Turto prievartavimas, kaip nusikalstama veika, išoriškai dažnai primena daugelį nusikalstamų veikų, tame tarpe ir savavaldžiavimą. Lietuvos teisinėje literatūroje, mokslininkų darbuose, plačiai nagrinėti turtiniai nusikaltimai, tame tarpe ir

turto prievartavimo nusikaltimo sudėtis. Šią temą išsamiausiai ir plačiausiai nagrinėjo dr. O. Fedosiuk.

Darbo tikslas. Remiantis įstatymų nuostatomis, moksline literatūra, teismų praktika, atskleisti turto prievartavimo ir savavaldžiavimo nusikaltimų, kurių ištakos žinomos jau labai seniai, sampratą, atsiradimo sąlygas; aptarti šių nusikaltimų sudėčių požymius. Aptariant šių nusikalstamų veikų požymius siekiama atskleisti turto prievartavimo ir savavaldžiavimo nusikaltimų sudėčių panašumus ir skirtumus, teismų praktikoje pasitaikančias atribojimo problemas.

Darbo tikslui pasiekti iškeliami šie uždaviniai:

1) analizuoti turto prievartavimo ir savavaldžiavimo nusikaltimų sudėčių objektyviuosius ir subjektyviuosius požymius. Juos lyginant, atskleisti šių nusikaltimų sudėčių panašumus bei skirtumus, pradedant baudžiamosios teisės teorija, pereinant prie teismų praktikos;

2) atskleisti turto prievartavimo ir savavaldžiavimo kvalifikuojančių požymių panašumus bei skirtumus;

3) išsiaiškinti ir darbe aptarti teismų praktikoje pasitaikančias turto prievartavimo ir savavaldžiavimo nusikaltimų kvalifikavimo klaidas;

4) darbo pabaigoje suformuoti išvadas, kuriomis remiantis būtų lengviau atriboti ir kvalifikuoti šias nusikalstamas veikas.

Darbo objektas. Lietuvos baudžiamieji įstatymai, reglamentuojantys atsakomybę už turto prievartavimą ir savavaldžiavimą, šių įstatymų taikymo praktika. Remiantis istoriniu metodu darbe apibendrintos turto prievartavimo ir savavaldžiavimo sampratų atsiradimo ištakos Lietuvos baudžiamuosiuose įstatymuose, bei jų raida. Pagrindinė darbo dalis skiriama turto prievartavimo ir savavaldžiavimo sudėčių sisteminiam, lyginamajam, loginiam nagrinėjimui. Darbo struktūrą nulėmė nusikalstamos veikos sudėties struktūra, nusikalstamos veikos sudėties požymių skirstymas į objektyviuosius (objektą; objektyviają pusę) ir subjektyviuosius požymius (subjektą, subjektyviają pusę).

Metodai: Rašant magistrinį darbą naudojami įvairūs metodai:

1) Istorinis metodas - naudotas nagrinėjant įstatymų, reglamentuojančių šių dviejų nusikalstamų veikų sudėčių raidą.

2) Loginis metodas - naudojamas darant teiginių apibendrinimus ir pateikiant glaustas išvadas.

3) Lyginamasis metodas - naudotas palyginant turto prievartavimo ir savavaldžiavimo objektyviuosius ir subjektyviuosius požymius, taip pat šias veikas kvalifikuojančius požymius.

4) Gramatinis metodas - naudojamas aiškinant įvairias sąvokas, kurių išaiškinimas padeda pasiekti užsibrėžtų darbo tikslų.

Darbo struktūra.

Darbą sudaro įvadas ir trys skyriai. Pirmame skyriuje aptariamos turto prievartavimo ir savavaldžiavimo sampratos bei šių sampratų raida Lietuvos baudžiamuosiuose įstatymuose. Antras skyrius skirtas turto prievartavimo ir savavaldžiavimo nusikaltimų sudėčių lyginamajai analizei. Antras skyrius suskirstytas į poskyrius juose analizuojami turto prievartavimo ir savavaldžiavimo nusikaltimų objektas, objektyvioji pusė, subjektas, subjektyvioji pusė. Trečiame skyriuje analizuojami ir palyginami turto prievartavimo ir savavaldžiavimo nusikaltimų kvalifikuojantys požymiai. Darbe pateikiamos išvados, palengvinančios šių nusikaltimų atirbojimą vienas nuo kito.

Rašant magistro darbą naudojami įvairūs šaltiniai: Lietuvos Respublikos Konstitucija, įstatymai, kiti norminiai aktai, mokslininkų O. Fedosiuk, A. Drakšienės, K. Jovaišos, V. Piesliako, S. Bikelio darbai, aptariant darbo teorinę dalį yra naudojama aktuali teismų praktikos medžiaga.

I. TURTO PRIEVARTAVIMO IR SAVAVALDŽIAVIMO SAMPRATOS, ĮSTATYMŲ REGLAMENTUOJANČIŲ ŠIAS VEIKAS, RAIDA

Turto prievartavimo ir savavaldžiavimo nusikaltimų sudėtys numatytos tiek Lietuvos, tiek kitų valstybių baudžiamuosiuose įstatymuose. Pirminis šaltinis, kuriame galime aptikti įtvirtintą atsakomybę už grasinimus, kuriais siekiama priversti kitą asmenį padaryti teisinį arba materialinį veiksą yra XII lentelių įstatymai. Pretorius Oktavijanas 80 m. pr. m. e. nustatė atsakomybę už turto įgijimą paremtą grasinimais¹. Asmuo, naudojant psichinį poveikį, buvo verčiamas atlikti teisinį arba materialinį veiksą. XII lentelių įstatymuose vartojama sąvoka „Metus“ buvo traktuojama kaip psichinis poveikis, kuris turėjo sukelti asmeniui pagrįstą baimę, priversti jį veikti prieš savo valią. Ankstyvojo periodo romėnų teisėje buvo vartojama sąvoka „crimen repetundarum“, kuri buvo suprantama kaip turto prievartavimas atliekant valdžios funkcijas. Vėliau imperatoriškuoju laikotarpiu įtvirtinta sąvoka „concessio“ apimanti dvi nusikaltimų rūšis: turto prievartavimą apsimetant valdininku ir turto prievartavimą grasinant išskelti oficialų kaltinimą². Žlugus vakarų Romos imperijai, viduramžiais turto prievartavimo sąvoka nugrimzdo užmarštin. Senoji germanų teisė tokios sąvokos neturėjo, ji neminima nei Karolinos teisyne³. Tačiau turto prievartavimas, kaip reiškinys, viduramžiais nebuvo užmirštas, klestėjo kilmingųjų tarpe. Kilmingieji nuolatos kariaudavo tarpusavyje, užsiiminėdavo privogto turto saugojimu, turto prievartavimu. Už prigrobstyto turto saugojimą jiems buvo mokami mokesčiai. Kadangi tik kilmingieji, aristokratai dėvėjo drabužius su kailinėm apykaklėm, jų daromi nusikaltimai buvo vadinami „kailių apykaklių nusikaltimu“⁴. Savavaldžiavimas, kaip reiškinys, taipogi buvo paplitęs viduramžiais. 1468 m. Kazimiero teisyne įtvirtintas draudimas savavaldžiauti. Teisynas buvo skirtas žemvaldžiams feodalams, kurie turėjo teisti savo valdinius. Kazimiero teisyne 20 – 22 straipsniai lietė žemės valdymą ir kylančius dėl jo ginčus. Šiais straipsniais buvo siekiama sudrausminti žemvaldžius savavališkai užgrobiančius dirvas, pievas ir miškus. Jei kas savavališkai puldinės ar kirs miškus tokį asmenį reikėjo apskųsti didžiajam kunigaikščiui, o jo nesant Lietuvoje – ponų tarybai⁵.

1. Nekrošius I., Nekrošius V., Vėlyvis S. Romėnų teisė. Kaunas, 1996. pusl. 288;

2. Fedosiuk O. Turto prievartavimas ir jo kvalifikavimas. Monografija. Lietuvos teisės universitetas. Vilnius, 2002 pusl. 42-43;

3. Drakšienė A., Stauskienė E. Nusikaltimai nuosavybei Lietuvos ir kitų šalių baudžiamuosiuose įstatymuose Vilniaus, Universiteto leidykla 1998 pusl. 52-53;

4. Šnaider G. I. Kriminologija. Maskva, 1994. pusl. 157;

5. Lietuvos TSR mokslų akademijos istorijos institutas. 1468m. Kazimiero teisynas. Vilnius 1964 pusl. 14.

Nuo 1919 m. sausio 16 d. Lietuvoje galiojo 1903 m Rusijos baudžiamasis statutas. Normos dėl turto prievartavimo į lietuvių kalbą buvo išverstos taip:

„590. (1) Kas nusikalto vertęs, norėdamas pats gauti arba kitam padaryti turto naudos, užleisti turto teisę arba padaryti kitą nenaudingą turto sutartį, sužalodamas kūną, darydamas smurtą asmeniui arba baustinai grasodamas, tas už tą prievartavimą

- baudžiamas kalėti (grasos) kalėjime.

(2) Jei prievartavo:

1) labai sunkiai arba sunkiai kūną sužalodamas;

2) keli žmonės, kurie įsibrovė į gyvenamąjį namą arba kokį kitą gyvenamąjį būstą;

3) žmogus, kuris turėjo prirengęs ginklą arba įrankį pulti arba gintis;

4) gauja;

5) žmogus, kuris ne ašiau kaip tris kartus yra iškalėjęs bausmę už vagystę, plėšikavimą, - prievartavimą arba sukčiavimą ir, be to, nesuėjęs penkeriems metams nuo tos dienos, kurią baigė kalėti už vieną kurį iš šių nusikalstamųjų darbų, kaltininkas baudžiamas kalėti ne ilgiau kaip aštuonerius metus.

(3) Už pasikėsinimą baudžiama⁶.

Statute įtvirtinta turto prievartavimo samprata, numatyti kvalifikuojantys požymiai. Statute įtvirtinta turto prievartavimo norma gali būti laikoma pirminiu šaltiniu, kuriame įtvirtinta turto prievartavimo norma iš esmės atitinkanti turto prievartavimo sampratą, kuri įtvirtinta šiuo metu galiojančiuose Lietuvos Respublikos baudžiamuosiuose įstatymuose.

1903 m. Baudžiamajame statute, 507 straipsnyje, įtvirtinta norma, atitinkanti savavaldžiavimo sampratą: „(1) Kas nusikalto privertęs asmens smurtu, baustinu grasymu, arba panaudodamas piktam tėvų, globėjų arba kurią kitą valdžią, padaryti arba leisti ką, kuo peržengiama verčiamojo žmogaus teisė arba pareiga, arba atsisakyti nuo teisės vykdymo arba pareigos atlikimo, tas baudžiamas.

(2) Už pasikėsinimą baudžiama.

(3) Jei privertęs žmogus turėjo pakankamo pagrindo manyti, kad versdamas jis vykdamas savo teisę, tai jis yra baudžiamas⁷.

6. Kavolis M., Bieliackinas S. Baudžiamasis statutas su papildomais baudžiamaisiais įstatymais ir komentarais, sudarytas iš Rusijos Senato ir Lietuvos Vyriausiojo tribunolo sprendimų bei kitų aiškinimų. Kaunas, 1934 pusl. 60;

7. Kavolis M., Bieliackinas S. Baudžiamasis statutas su papildomais baudžiamaisiais įstatymais ir komentarais, sudarytas iš Rusijos Senato ir Lietuvos Vyriausiojo tribunolo sprendimų bei kitų aiškinimų. Kaunas, 1934 pusl. 64;

1961 m. LTSR baudžiamasis kodeksas numatė dvi turto prievartavimo rūšis t. y. valstybinio (visuomeninio) turto prievartavimą LTSR baudžiamojo kodekso 96 straipsnis ir asmeninio piliečių turto prievartavimą LTSR baudžiamojo kodekso 150 straipsnis. Šie straipsniai numatė, kad turto prievartavimą sudaro reikalavimas perduoti turtą, arba teisę į turtą grasinant nukentėjusiajam ar jo artimiesiems fiziniu smurtu, turto sunaikinimu, paskelbimu žinių, kurios žemina nukentėjusiojo ar jo artimųjų garbę⁸. Vėliau LTSR Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo 1989m. balandžio 21d. įsaku buvo išplėstas turto prievartavimo dalykas, nuo šiol turto prievartavimo dalyku galėjo būti ne tik turtas ar teisė į turtą, bet ir kokie nors turtinio pobūdžio veiksmai⁹. Numatyti nauji turto prievartavimą kvalifikuojantys požymiai: pakartotinumumas, grupė iš anksto susitarusių asmenų, fizinio smurto panaudojimas, turto sunaikinimas ar sužalojimas, organizuota grupė, itin pavojingas recidyvistas, žymios žalos ar kitų sunkių pasekmių sukėlimas.

1994m. liepos 19d. įstatymu įtvirtinta turto prievartavimo sudėtis. Turto prievartavimo sudėčiai skirtas Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 273 straipsnis (toliau LR BK). Šiuo įstatymu atsisakyta turtinių nusikaltimų dalijimo pagal nuosavybės rūšis į visuomeninę ir asmeninę. LR BK straipsnis suformuluotas taip: turto prievartavimas atviras arba užmaskuotas paslaugų siūlymu ar kitokia forma pridengtas reikalavimas perduoti turtą, teisę į turtą arba padaryti kitus turtinio pobūdžio veiksmus ar nuo jų susilaikyti, tiesiogiai arba užuominomis grasinant panaudoti fizinį smurtą, prieš nukentėjusįjį ar jo artimuosius, sunaikinti ar sugadinti jų turtą ar kitaip šantažuojant. Numatyti tokie kvalifikuojantys požymiai - turto prievartavimas panaudojant fizinį smurtą, sunaikinant ar sugadinant turtą arba panaudojant kitokią prievartą, taip pat padarytas grupės iš anksto susitarusių asmenų arba pakartotinai, turto prievartavimas sukėles didelę materialinę žalą ar kitas sunkias pasekmes, arba esant stambaus masto turtiniam reikalavimui, taip pat padarytas organizuotos grupės arba panaudojant šaunamąjį ginklą ar sprogmenis¹⁰. Nauja tai, kad turto prievartavimo dalykas buvo patikslintas, iš nukentėjusiojo gali būti reikalaujama ne tik turto, teisės į turtą, atlikti kitus turtinio pobūdžio veiksmus, bet ir susilaikyti nuo tokių veiksmų atlikimo. Vietoje grasinimo paskelbti nukentėjusįjį ar jo artimą asmenį žeminančias žinias vartojamas terminas kitaip šantažuojant.

Savavaldžiavimui skirtas LR BK 214 straipsnis. Savavaldžiavimas apibrėžiamas kaip

8. LTSR baudžiamojo kodekso komentaras. Vilnius, 1989. pusl. 182;

9. LTSR Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios. 1989 Nr. 13;

10. LTSR baudžiamasis kodeksas Valstybės Žinios. 1961 Nr. 18-147; 273 str;

savavališkas, nesilaikant įstatymų nustatytos tvarkos, savo ar kito asmens tikros ar tariamos teisės, kuri yra ginčijama arba pripažįstama, bet nerealizuojama, vykdymas, padaręs didelę žalą asmens, įmonės, įstaigos ar organizacijos teisėms ar teisėtiems interesams, arba grasinant pavartoti fizinį smurtą prieš nukentėjusįjį ar jo artimuosius arba sunaikinti ar sugadinti jų turtą. Numatyti tokie kvalifikuojantys požymiai, kaip savavaldžiavimas padarytas grupės iš anksto susitarusių asmenų arba asmens, turinčio teistumą už savavaldžiavimą¹¹. LR BK 214 straipsnyje įtvirtinta savavaldžiavimo sudėtis buvo itin sudėtinga, nes sudėtis galėjo būti ir materiali ir formali, numatyta vienoda atsakomybė tiek už grąsinimus, tiek už didelės žalos padarymą.

Įsigaliojus naujam LR BK įtvirtintos naujos turto prievartavimo ir savavaldžiavimo nusikaltimų sudėtys. Turto prievartavimo ir savavaldžiavimo nusikaltimų sudėtys reglamentuotos skirtinguose LR BK skyriuose. Turto prievartavimo nusikaltimas patalpintas XXVIII skyriuje. Šiame skyriuje įtvirtinti nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai nuosavybei, turtinėms teisėms ir interesams. Turto prievartavimui skirtas 181 straipsnis. Šio straipsnio 1 dalyje pateikiama paprasta turto prievartavimo sudėtis: kas neturėdamas teisėto pagrindo atvirai ar užmaskuotai savo ar kitų asmenų naudai vertė kitą asmenį perduoti turtą, suteikti turtinę teisę ar atleisti nuo turtinės pareigos arba atlikti kitus turtinio pobūdžio veiksmus, arba nuo jų susilaikyti grąsindamas prieš nukentėjusį ar kitą asmenį panaudoti fizinį smurtą, sunaikinti ar sugadinti jo turtą, paskelbti kompromituojančią ar kitokią informaciją, kurios atskleidimas nepageidautinas, arba panaudodamas kitokią psichinę prievartą; 2 dalyje - kvalifikuota turto prievartavimo sudėtis: kas prievartaudamas turtą panaudojo fizinį smurtą, atėmė asmeniui laisvę, sunaikino ar sugadino jo turtą arba kitokiu būdu padarė jam didelės turtinės žalos; 3 dalyje itin kvalifikuota sudėtis: kas prievartavo didelės vertės turtą arba didelės mokslinės, istorinės ar kultūrinės reikšmės turinčias vertybes arba prievartavo turtą dalyvaudamas organizuotoje grupėje.

Savavaldžiavimas patalpintas XLII skyriuje prie nusikaltimų ir baudžiamųjų nusižengimų valdymo tvarkai. Šiam nusikaltimui skirtas 294 straipsnis. Šio straipsnio 1 dalyje pateikta paprasta sudėtis: kas nesilaikydamas įstatymų nustatytos tvarkos savavališkai vykdė ginčijamą arba pripažįstamą, bet nerealizuotą savo ar kito asmens tikrą ar tariamą teisę ir padarė didelės žalos asmens teisėms ar teisėtiems interesams; 2 dalyje kvalifikuota savavaldžiavimo

11. LTSR baudžiamasis kodeksas. Valstybės Žinios. 1961 Nr. 18-147; 214 str.

sudėtis: kas savavaldžiavo panaudodamas psichinę ar fizinę prievartą nukentėjusiam ar jo artimam asmeniui.

Tiek turto prievartavimas, tiek savavaldžiavimas yra nusikaltimai. Vadovaujantis LR BK 11 straipsnio 4 ir 5 dalimis turto prievartavimo 181 straipsnio 1 dalyje numatytas apysunkis nusikaltimas, 2 ir 3 dalyse – sunkus nusikaltimas. Kalbant apie savavaldžiavimą, 294 straipsnio 1 dalyje numatytas nesunkus nusikaltimas, 2 dalyje – apysunkis.

Kadangi Lietuva keleta kartų buvo Rusijos valstybės įtakoje, mūsų valstybėje galiojo Rusijos kodeksai. Todėl būtina paminėti Rusijos Federacijos baudžiamajame kodekse įtvirtintas turto prievartavimo ir savavaldžiavimo sampratas. 2002 metų Rusijos Federacijos baudžiamajame kodekse 163 straipsnis numato turto prievartavimo sudėtį. Turto prievartavimas yra reikalavimas perduoti svetimą turtą, turtinę teisę ar atlikti kitus turtinio pobūdžio veiksmus, grasinant, panaudoti prievartą, arba sunaikinti ar sugadinti svetimą turtą, ar grasinant paskelbti žinias žeminančias nukentėjusįjį arba jo artimuosius, arba kitas žinias, kurios gali sukelti žymią žalą nukentejusiojo arba jo artimųjų teisėms ar teisėtiems interesams. Šio straipsnio 2 dalyje išvardinti kvalifikuojantys požymiai: turto prievartavimas padarytas a) grupės iš anksto susitarusių asmenų; b) pakartotinai; c) panaudojus prievartą; 3 dalyje – turto prievartavimas padarytas: a) organizuotos grupės; b) turint tikslą gauti turtą stambiu mastu; c) padarius sunkų nukentėjusiojo sveikatos sužalojimą; d) turto prievartavimas padarytas asmens, anksčiau du ar daugiau kartų teisto už vogimą ar turto prievartavimą¹². 2004 m. Rusijos Federacijos baudžiamajame kodekse 163 straipsnio pagrindinės sudėties konstrukcija išliko tokia pati, tačiau atsisakyta dviejų kvalifikuojančių požymių - turto prievartavimas padarytas pakartotinai (2 dalies b punktas), turto prievartavimas padarytas asmens, anksčiau du ar daugiau kartų teisto už vogimą ar turto prievartavimą (3 dalies d punktas). 2 dalyje įvestas naujas kvalifikuojantis požymis - turto prievartavimas stambiu mastu. Be to šiek tiek pakeistas 3 dalies b punkto kvalifikuojantis požymis ir išdėstytas taip: turto prievartavimas turint tikslą gauti turtą ypač stambiu mastu¹³. Šiuo metu galiojančio Rusijos Federacijos baudžiamojo kodekso 163 straipsnio 2 dalyje įtvirtinti tokie kvalifikuojantys požymiai: turto prievartavimas atliktas grupės asmenų iš anksto susitarus, panaudojant prievartą, prievartaujant turtą stambiu mastu. Šio straipsnio 3 dalyje - turto prievartavimas atliktas organizuotos grupės, turint tikslą gauti turtą

12. Rusijos Federacijos Baudžiamasis kodeksas. Maskva, 2002;

13. Rusijos Federacijos Baudžiamasis kodeksas. Maskva, 2004.

ypač stambiu mastu, padarius sunkų nukentėjusiojo sveikatos sužalojimą¹⁴. Savavaldžiavimui skirtas Rusijos Federacijos baudžiamojo kodekso 330 straipsnis. Savavaldžiavimas - tai yra savavališkas, priešingas įstatymui ar kitam norminiam teisiniui aktui, atlikimas veiksmų, kurių teisėtumas yra ginčijamas organizacijos ar piliečio, bei tokiais veiksmais padarant žymią žalą. Kvalifikuojantys požymiai tie patys veiksmai atlikti panaudojant smurtą arba grasinant jį panaudoti¹⁵. Šio nusikaltimo pagrindinė sudėtis ir kvalifikuojantys požymiai nesikeičia nuo 2002 m. Turto prievartavimo ir savavaldžiavimo sudėtys panašiai reglamentuotos, kaip ir mūsų naujame LR BK.

Toliau darbe nagrinėsiu šių nusikalstamų sudėčių požymius šiuo metu galiojančiame LR BK, aptarsiu šių požymių panašumus bei skirtumus.

16. prieiga <http://www.roskodeks.ru/codecs/770.html>;

17. prieiga <http://www.roskodeks.ru/codecs/782.html>.

II. TURTO PRIEVARTAVIMO IR SAVAVALDŽIAVIMO NUSIKALTIMŲ SUDĖČIŲ LYGINAMOJI ANALIZĖ

Vertinant žmogaus poelgius kaip nusikalstamus arba nenusikalstamus, baudžiamojoje teisėje yra vartojamas nusikalstamos veikos sudėties modelis. Norint nustatyti, ar asmuo padarė nusikalstamą veiką, reikia nustatyti nusikalstamos veikos sudėtį asmens veikoje, t. y. reikia nustatyti, kad asmens poelgyje yra būdingi visi baudžiamajame įstatyme numatytos veikos požymiai. Nusikalstamos veikos sudėtis tai – mokslinė abstrakcija, teisės mokslo išradimas, kurio padedami galime padaryti išvadą apie nusikalstamos veikos pobūdį. LR BK 2 straipsnio 4 dalyje numatyta, kad pagal baudžiamąjį įstatymą atsako tik tas asmuo, kurio padaryta veika atitinka baudžiamojo įstatymo numatytą nusikaltimo ar baudžiamojo nusižengimo sudėtį. Nusikalstamos veikos sudėties terminas vartojamas teisiškai įvertinti objektyvios tikrovės reiškinių, ir tik nustačius nusikalstamos veikos sudėtį, galime veiką vadinti nusikalstama, o šią veiką padariusį asmenį - nusikaltėliu. Nusikalstamos veikos sudėtis - tai baudžiamajame įstatyme numatytų objektyvių ir subjektyvių požymių, būdingų kiekvienai konkrečiai nusikaltimo sudėčiai, visuma. Nusikalstamos veikos sudėtį sudaro požymiai: 1) objektas ir dalykas; 2) objektyvioji pusė; 3) subjektas; 4) subjektyvioji pusė. Objektyvieji ir subjektyvieji nusikalstamos veikos sudėties požymiai yra skirstomi į pagrindinius ir fakultatyvius. Pagrindiniai nusikalstamos veikos požymiai yra tie, kurie įstatymo leidėjo yra panaudoti aprašant kiekvienos nusikalstamos veikos sudėties požymius, jie įeina į kiekvienos nusikalstamos veikos sudėtį ir privalo būti įrodinėjami kiekvienoje byloje. Fakultatyvūs nusikalstamos veikos požymiai yra tie požymiai, kurie įstatymo leidėjo panaudoti formuluojant ne kiekvieną, bet tik kai kurias nusikalstamų veikų sudėtis. Fakultatyvūs požymiai įeina ne į visas nusikalstamų veikų sudėtis, todėl jie įrodinėjami ne visose bylose¹⁸. Nusikalstamų veikų sudėtys skirstomos į pagrindines, kvalifikuotas ir privilegijuotas. Pagrindinės nusikalstamų veikų sudėtys paprastai aprašomos LR BK specialiosios dalies straipsnių pirmose dalyse, aprašomas minimalus kiekis požymių, apibūdinančių veiką kaip nusikaltimą. Kvalifikuotos ir privilegijuotos sudėtys yra tokios, kurios formuojamos ištraukiant iš pagrindinę sudėtį papildomus požymius (kvalifikuotos nusikaltimo sudėties atveju – požymiai, didinantys nusikalstamos veikos pavojingumą, privilegijuotos nusikaltimo sudėties atveju – požymiai, mažinantys veikos

18. Piesliakas V. Lietuvos baudžiamoji teisė, Pirmoji knyga. Vilnius, 2006 pusl. 181

pavojingumą). Taipogi didelę praktinę reikšmę turi nusikalstamų veikų skirstymas į materialiąsias ir formaliąsias nusikalstamų veikų sudėtis. Šis skirstymas remiasi tuo, kad vienu atveju įstatymo leidėjas pavojingus padarinius įtraukia į nusikalstamos veikos sudėtį, kitu atveju pavojingų padarinių neįtraukia. Antruoju atveju baudžiamoji atsakomybė su kilusiais padariniais nesiejama, baudžiamajai atsakomybei pakanka pačios veikos padarymo fakto. „Jei nusikalstamos veikos sudėtis yra formali, baudžiamoji atsakomybė kils už pačią veiką, neatsižvelgiant į pavojingų padarinių kilimą, jei sudėtis materialinė, baudžiamoji atsakomybė kaip už baigtinę nusikalstamą veiką kils padarius veiką ir atsiradus įstatyme numatytų pavojingų padarinių“¹⁹.

1. Turto prievartavimo ir savavaldžiavimo nusikaltimų objektai ir dalykas

Nusikalstamos veikos objektu laikytini teisiniai gėriai, į kuriuos kėsinamasi nusikaltimu ir kurie yra saugomi baudžiamojo įstatymo²⁰. Teisės normomis yra saugomi tik tokie gėriai, kurie turi visuomeninę reikšmę ir tikrai tokie gėriai yra laikomi teisiniais gėriais. Kitaip tariant nusikalstamos veikos objektu laikytinos vertybės, teisiniai gėriai, kuriuos saugo baudžiamasis įstatymas. Teisės teorijoje objektai klasifikuojami į bendrąjį, rūšinį ir tiesioginį nusikaltimo objektą, kai kurie nusikaltimai turi pagrindinį ir papildomą nusikaltimo objektą.

Alfonsas Vaišvila, analizuodamas teisės pažeidimo sudėtį, pasisakė, kad teisės pažeidimo objektas – „tai teisės normų saugomos asmeninės (biologinės), socialinės ir kitokios vertybės (asmens gyvybė, sveikata, garbė, orumas, turtinės, politinės ir kitokios asmens teisės, taip pat viešoji tvarka, politinė santvarka ir kt.), į kurias neteisėtai kėsinamasi“²¹. Nusikaltimas – tai, viena iš teisės pažeidimo rūšių, tai visuomenei pavojinga veika, aprašyta baudžiamajame įstatyme, kuria kėsinamasi į itin svarbias teisės saugomas vertybes.

Nusikaltimo dalykas yra materialinė teisinio gėrio išraiška realiame pasaulyje. Nusikaltimo dalykas – „tai konkretūs materialaus pasaulio daiktai, kuriuos veikiant daroma žala teisiniams gėriams ar keliami tokios žalos grėsmė“²². Nusikaltimo objektas ir nusikaltimo dalykas yra susijusios sąvokos, tačiau jos nėra tapачios.

Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso XXVIII skyrius saugo nuo nusikalstamų

19. Piesliakas V. Lietuvos baudžiamoji teisė, Pirmoji knyga. Vilnius, 2006 pusl. 190.

20. Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. Vilnius, 1996 pusl 155;

21. Vaišvila A. Teisės Teorija antrasis, pataisytas ir papildytas leidimas. Justitia. Vilnius, 2004 pusl 434;

22. Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. Vilnius, 1996 pusl 163.

kėsinimūsi:

- 1) jau esančias subjektyvias turtines (daiktines ir prievolines) teises;
- 2) subjektyvius interesus kurti turtines teises ateityje;
- 3) subjektyvius interesus vienaip ar kitaip dalyvauti ar susilaikyti nuo dalyvavimo turtiniuose santykiuose²³.

Lietuvos Respublikos Konstitucijoje, pagrindiniame šalies įstatyme, 23 straipsnyje įtvirtinta, kad nuosavybė neliečiama, nuosavybės teises saugo įstatymai²⁴. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (toliau LR CK) 4.37 straipsnio 1 dalyje pateikiama nuosavybės teisės samprata. Nuosavybės teisė – tai teisė savo nuožiūra, nepažeidžiant įstatymų ir kitų asmenų teisių ir interesų, valdyti, naudoti nuosavybės teisės objektą ir juo disponuoti. Daikto savininkas turi teisę savo nuožiūra valdyti, naudoti daiktą bei juo disponuoti, o visi kiti asmenys privalo su šiuo daiktu elgtis kaip su svetimu. “Nuosavybės teisės objektai gali būti daiktai teisine prasme, t. y. tie materialaus pasaulio dalykai, kurie yra kaip darbo produktai sukurti gamybos procese arba kitaip pasisavinti iš gamtos”²⁵. LR CK 1.97 straipsnio 1 dalyje įvardijamos civilinių teisinių objektų rūšys. Civilinių teisių objektai yra daiktai, pinigai ir vertybiniai popieriai, kitas turtas bei turtinės teisės, intelektinės veiklos rezultatai, informacija, veiksmai ir veiksmų rezultatai, taip pat kitos turtinės ir neturtinės vertybės. LR CK 1.112 straipsnio 1 dalyje pateikta turtinės teisės samprata. Turtinės teisės – tai daiktinės teisės, prievolinės teisės, taip pat teisės, atsirandančios iš intelektinės veiklos rezultatų. Turtinis interesas – tai asmens suinteresuotumas didinti, mažinti arba nekeisti bendros abstrakčios piniginės turto vertės²⁶. Esminis kriterijus leidžiantis teisę laikyti turtine yra jos ekonominis turinys pasireiškiantis kaip galimybė įvertinti tam tikrą dalyką visuotiniu turto ekvivalentu – pinigais. Turto prievartavimas priskiriamas prie turtinių nusikaltimų. Prievartaujant turtą kėsinamasi į tokius teisinius gėrius kaip nuosavybė, turtinės teisės bei turtiniai interesai. Šio nusikaltimo pagrindinis objektas yra nuosavybė, asmens turtinės teisės bei turtiniai interesai, kurie pažeidžiami verčiant nukentėjusįjį atlikti turtinį veiksma ar nuo jo susilaikyti. Turto prievartavimas turi ir papildomą objektą, t. y., prievartaujant turtą gali būti kėsinamasi į turto savininkų ar asmenų, kuriems yra turtas patikėtas arba yra jų žinioje, taip pat į šioms žmonėms artimus asmenis, kėsinamasi į tokių asmenų gyvybę, sveikatą, laisvę,

23. prieiga www.mruni.lt/mru.lt/dokumentai/katedros/baudziamosios_teises_katedra/paskaitos/Nusik_turtui_2.ppt

24. Lietuvos Respublikos Konstitucija. Valstybės Žinios. 1992 Nr. 33-1014;

25. Civilinės teisė: vadovėlis. Kaunas, 1997 pusl 253;

26. Sinkevičius E. Fedosiuk O. Turto problema baudžiamojoje tiesėje. Justitia, 1999 Nr. 5-6 pusl 57.

garbę, orumą ir pan.

Kaip jau minėjau, nusikaltimo dalykas yra materialio teisinio gėrio išraiška materialiam pasaulyje. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senatas 1996 m. birželio 21 d. nutarime „Dėl teismų praktikos nagrinėjant turto prievartavimo baudžiamąsias bylas“ pasisakė, kad turto prievartavimo dalyku turi būti suprantamas:

1) nukentėjusiajam nuosavybės teise priklausantis, jam patikėtas ar jo žinioje esantis turtas;

2) teisė į turtą, kurią įgavęs kaltininkas turės galimybę turtą valdyti, jį naudoti ir juo disponuoti;

3) atlikimas turtinio pobūdžio veiksmų ar susilaikymas nuo jų, kai dėl to kaltininkas neteisėtai gauna turtinę naudą, o nukentėjusysis patiria materialinių nuostolių arba kitaip pažeidžiami jo turtiniai interesai.

Turto prievartavimo dalyku gali būti:

1) savininkui nuosavybės teise priklausantis nekilnojamasis ir kilnojamasis turtas, šio turto ekvivalentas – pinigai;

2) nukentėjusiajam patikėtas, esantis jo žinioje ar jo saugomas turtas;

3) teisė į turtą, kuri apima visų turtinių teisių įgijimą, taip pat turtinių prievolių išvengimą²⁷. Kai kaltininkas prievartauja, reikalauja perleisti savininkui nuosavybės teise priklausantį nekilnojamąjį turtą, jis reikalauja perleisti turtinę teisę.

Vadovaujantis Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato 1996 m. birželio 21 d. nutarimu turto prievartavimo dalyku laikytina:

1) nukentėjusiajam nuosavybės teise priklausantis, jam patikėtas ar jo žinioje esantis turtas. Sąvokai „turtas“ yra keliami tam tikri reikalavimai: a) turto materialumas. Toks turtas turi būti apčiuopiamas, erdvinis daiktas turintis savo formą; b) kilnojamumas turto pobūdis. Prievartaujant turtą reikalaujama perduoti kilnojamus daiktus, jei reikalaujama perduoti nekilnojamus daiktus tai šiuo atveju reikėtų suprasti, kad reikalavimas perduoti nekilnojamąjį turtą yra teisinis perdavimas, kad reikalaujama perduoti turtines teises į turtą; c) ekonominė turto vertė. Reikalaujami prievarta perduoti daiktai turi turėti ekonominę vertę. Jei prievartaujami perduoti daiktai neturi ekonominės vertės, tai toks prievartinis reikalavimas perduoti daiktą

27. Jovaišas K. Baudžiamųjų įstatymų komentaras. Teisės problemos. Nr. 3'95 pusk. 43.

neturėtų būti vadinamas turtiniu reikalavimu; d) turto priklausymas kitam asmeniui. Visais atvejais prievartauti įmanoma tik svetimą turtą; e) daikto atskirumas nuo gamtinės aplinkos arba žmogaus darbas, įdėtas į daikto sukūrimą. Tai atitinka daikto sąvoką LR CK. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 4.1 straipsnyje pateikiama daikto sąvoka - daiktais laikomi iš gamtos pasisavinti arba gamybos procese sukurti materialaus pasaulio dalykai.

Turtas, kaip turto prievartavimo dalykas, O. Fedosiuko nuomone, turi būti suprantamas siaurai, t. y., kaip kaltininkui svetimas materialus kilnojamas daiktas, turintis tam tikrą ekonominę vertę ir kuris yra pasisavintas iš gamtos arba sukurtas gamybos procese²⁸.

2) teisė į turtą, kurią įgavęs kaltininkas turės galimybę turtą valdyti, jį naudoti ir juo disponuoti. Kaltininko reikalavimas bus nukreiptas į oficialų, juridinio fakto, suteikiančio kaltininkui turtinę teisę arba atleidžiančio nuo turtinės pareigos, dokumentinį patvirtinimą. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nagrinėjo baudžiamąją bylą, kurioje M. P. ir N. G. nuteisti už tai, kad, veikdami bendrininkų grupe, prievartavo turtą, t. y. 2000 m. rugsėjo 30 d., M. P. priklausančiu automobiliu BMW 730, išgabeno A. K. per Kalvarijos PKP į užsienį. Po to, iki nukentėjusiajam A. K. grįžtant iš užsienio paėmė jo turtą – 17 000 Lt vertės automobilį „Mercedes-Benz“ su įranga viščiukams kepti, ir, siekdami, kad A. K. duotų palankius jiems parodymus Klaipėdos rajono PK iškeltoje baudžiamojoje byloje, reikalavo perduoti teisę į turtą – sudaryti sutartį, pagal kurią M. P. savo nuožiūra galėtų disponuoti A. K. priklausančiu turtu – 17 200 Lt vertės automobiliu „Mercedes-Benz“. Taip privertę nukentėjusįjį perduoti savo turtinę teisę į šį automobilį M. P., M. P. kartu su N. G. 2000 m. lapkričio 9 d. perdavė automobilį „Mercedes-Benz“ R. G., užregistruodami šį automobilį jo vardu Klaipėdos VPK kelių policijoje²⁹. Turto prievartautojai privertė nukentėjusįjį perduoti turtą (automobilį „Mercedes-Benz“), po to ir turtinę teisę į nukentėjusiojo automobilį, jį įregistruodami kito asmens vardu.

3) atlikimas turtinio pobūdžio veiksnių ar susilaikymas nuo jų. Turi būti suprantama, kaip turtinio pobūdžio veiksmai, apimantys visus kitus naudos gavimo būdus, kurių turinys neapima turto perdavimo ir teisės į turtą suteikimo ribų. Kaltininkas, jei jo reikalaujami veiksmai yra atliekami, jo reikalavimas patenkinamas, gauna kokios nors turtinės naudos, o nukentėjusysis patiria materialinių nuostolių arba kitokiais būdais yra pažeidžiami jo interesai. Reikėtų paminėti tai, kad turto prievartavimas kvalifikuojamas kaip pavienis nusikaltimas, jei

28. Fedosiuk O. Turto prievartavimas ir jo kvalifikavimas. Monografija. Lietuvos teisės universitetas. Vilnius, 2002 pusl 80-81.

29. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. birželio 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-405/2007;

turint vieningą tyčią tuo pačiu motyvu buvo kelis kartus reikalaujama iš to paties nukentėjusiojo konkreti pinigų suma ar turtas nepriklausomai nuo to, kad keitėsi reikalaujama pinigų suma, turtas ar grasinimų pobūdis³⁰.

Savavaldžiavimas priskiriamas prie nusikaltimų valdymo tvarkai. O. Fedosiuko nuomone valdymo tvarka – tai labai abstrakti ir daug sričių apimanti teisinė kategorija, todėl bet kuris apibrėžimas negali būti tikslus³¹. Šio nusikaltimo pagrindinis objektas yra valstybėje įstatymais ir kitais teisės aktais nustatyta asmens teisių ir pareigų įgyvendinimo tvarka. Šio nusikaltimo papildomu objektu yra tokie teisiniai gėriai, kaip nuosavybė, asmens sveikata, laisvė. Civilinių teisių ir pareigų atsiradimo pagrindai (sandoriai, įvykiai ar veiksmai, su kuriais įstatymai sieja civilines teises pasekmes, žalos padarymas ir k. t.) yra numatyti LR CK 1.136 straipsnyje. Šiame straipsnyje numatyta, kad civilinės teisės ir pareigos atsiranda šio kodekso ir kitų įstatymų numatytais pagrindais, taip pat iš fizinių asmenų ir organizacijų veiksmų, kurie nors ir nėra įstatymų numatyti, bet pagal civilinių įstatymų bendruosius pradmenis bei prasmę sukuria civilines teises bei pareigas. Šio straipsnio 2 dalyje numatyta, kad vadovaujantis šio straipsnio 1 dalimi, civilinės teisės ir pareigos atsiranda: 1) iš šio kodekso ir kitų įstatymų numatytų sutarčių ir kitokių sandorių, taip pat, nors įstatymų ir nenumatytų, bet jiems neprieštarujančių sandorių; 2) iš teismų sprendimų; 3) iš administracinių aktų, turinčių civilines teises pasekmes; 4) kaip intelektinės veiklos rezultatai; 5) dėl žalos padarymo, taip pat dėl nepagrįsto praturtėjimo ar turto gavimo; 6) dėl įvykių ar veiksmų (veikimo, neveikimo), su kuriais įstatymai sieja civilines teises pasekmes. Įgyvendindami savo teises bei vykdydami savo pareigas asmenys turi laikytis LR CK 1.138 straipsnyje įtvirtintos normos, kurioje numatyta, kad asmenys, įgyvendindami savo teises bei vykdydami pareigas, turi laikytis įstatymų, gerbti bendro gyvenimo taisykles ir geros moralės principus bei veikti sąžiningai, laikytis protingumo ir teisingumo principų. Asmenims draudžiama piktnaudžiauti savo teise, t. y. draudžiama įgyvendinti civilines teises tokiu būdu ir priemonėmis, kurios be teisinio pagrindo pažeistų ar varžytų kitų asmenų teises ar įstatymų saugomus interesus ar darytų žalą kitiems asmenims arba prieštarautų subjektinės teisės paskirčiai. Asmenys privalo savo teises ir pareigas įgyvendinti laikydamiesi įstatymų numatytos tvarkos, nepažeisdami kitų asmenų teisių bei interesų. Be to, LR CK 1.138 straipsnyje pažymėta, kad civilines teises įstatymų nustatyta tvarka

30. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006m. birželio 6d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-462/2006;

31. prieiga www.mruni.lt/mru_lt_dokumentai/katedros/audziamosios_teises_katedra/paskaitos/Nusik_turtui_2.ppt.

gina teismas. Savavaldžiavimo nusikaltimo dispozicija suformuota taip, kad kaltininkas nesilaikydamas įstatymų nustatytos tvarkos savavališkai įgyvendina savo ar kito asmens tikrą ar tariamą teisę. Tikra teisė yra tokia teisė, kuri yra reali, iš tikro egzistuojanti, kylanti iš juridinių faktų, nurodytų LR CK 1.136 straipsnyje. Aukščiausiasis Teismas vienoje iš nagrinėtų baudžiamųjų bylų pažymėjo, kad tikra gali būti pripažinta tik realiai egzistuojanti, teisės normų pagrįsta subjektinė teisė. Teisė, kuri egzistuoja tik asmens sąmonėje ir pagrįsta tik jo įsitikinimu, nevardintina tikra³². Tariama teisė - tai tokia teisė, kurią asmuo sąžiningai klysdamas manė priklausančią jam ar kitam jo atstovaujama asmeniui, tačiau iš tikrųjų toks asmuo ar jo atstovaujamas asmuo tokios teisės neturėjo. Teisinę reikšmę turi tik asmens pateisinama klaida, kai jis tokios klaidos negalėjo ir neturėjo išvengti. Priešingu atveju, kai asmuo turi ir gali suprasti, kad tariamos teisės jisai ar jo atstovaujamas asmuo neturi, tokiu atveju, tariamos teisės vykdymo nebus. Šiuo atveju asmens klaida bus laikoma nepateisinama ir asmens veiksmai turėtų būti kvalifikuojami kaip turto prievartavimas³³. Tikras arba tariamas teisės asmuo įgyvendina savavališkai nesilaikydamas įstatymų nustatytos tvarkos, šios teisės turi būti ginčijamos, arba pripažįstamos, bet nerealizuotos. Ginčijamos, pripažįstamos, bet nerealizuotos teisės turėtų būti tada, kai yra nukentėjusiojo asmens bet kokia forma išreikštas nesutikimas su savavališkais, pažeidžiant įstatymų numatytą tvarką, vykdomais veiksmais. Atkreiptinas dėmesys į tai, jog esant kaltininko reikalavimui nelygiaverčiam prievolei, teismas turi spręsti, ar kaltininko veikoje nėra turto prievartavimo sudėties³⁴. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nagrinėjo baudžiamąją bylą, kurioje N. K. buvo nuteistas (perkvalifikavus veiką) pagal Lietuvos Respublikos BK 181 str. 2d. Teismas šioje byloje pasisakė, kad nepagrįstas N. K. kasacinio skundo argumentas teigiant, kad jo padaryta veika pagal bylos aplinkybes turėtų būti kvalifikuojama kaip savavaldžiavimas (BK 294 str. 2 d.). Nors nukentėjusysis A. S. pripažino, kad jis buvo paėmęs T. J. pasą, nes šis jam buvo skolingas 80 Lt už parduotą mobiliojo ryšio telefoną, ir kad T. J. su draugais iki nusikaltimo padarymo reikalavo atiduoti jo pasą, tačiau byloje neabejotinai nustatyta, kad iš nukentėjusiojo A. S. bendrininkai, naudodami fizinį smurtą ir atėmę jam laisvę, reikalavo 1000 JAV dolerių, vėliau šią sumą sumažino iki 300 JAV dolerių (200 JAV dolerių – už pasą, o 800 JAV dolerių – už tai, kad T. J. negalėjo išvažiuoti į

32. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. sausio 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-111/2008;

33. Fedosiuk O. Turto prievartavimas ir jo kvalifikavimas. Monografija. Lietuvos teisės universitetas. Vilnius, 2002 pusl. 203;

34. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo biuletenis "Teismų praktika" Nr. 3-4 pusl. 91;

Vokietija). Todėl, nors bendrininkų reikalavimas ir buvo grindžiamas žalos atlyginimu, atsiradusiu dėl A. S. neteisėto T. J. paso paėmimo, tačiau ši žala buvo aiškiai mažesnė už reikalaujamą atlyginti. Todėl N. K. veika pagrįstai buvo kvalifikuota, kaip turto prievartavimas, nes kaltininkas reikalavo svetimo turto³⁵. Kitoje Apeliacinio Teismo nagrinėtoje byloje išdėstyta tokia teismo nuomonė: kai toks reikalavimas yra nelygiavertis prievolei, sprendina ar veikoje nėra turto prievartavimo sudėties. Tuomet turto prievartavimo dalykas yra ta reikalaujamo perduoti turto dalis, kuri aiškiai viršija prievolės apimtį, apibrėžtą įstatymų ar sutartinių įsipareigojimų. Kolegijos nuomone, S. B. galėjo pretenduoti tik į jam priklausančio turto dalį, t. y. į 12767 Lt vertės turtą arba į 1/3 dalį akcijų. Taigi, reikalaujamo perduoti ir perduoto turto vertė aiškiai viršijo sutartinius įsipareigojimus ir S. B. investicijas į bendrą verslą. Tačiau šiuo atveju to nepakanka, kad S. B. nusikalstamą veiką kvalifikuoti pagal LR BK 181 str. 3 d. Tokią išvadą kolegija daro dėl šių aplinkybių. Turto prievartavimas yra savanaudiškas nusikaltimas, padaromas tik tiesiogine tyčia. Tai reiškia, kad kaltininkas suvokia, jog grasindamas neteisėtai reikalauja perduoti turtą, teisę į turtą arba atlikti turtinio pobūdžio veiksmus ir nori taip veikti. Toks tyčios turinys ir kryptingumas turi būti nustatytas ir tuo atveju, kai reikalaujamo perduoti turto vertė aiškiai viršija sutartinius įsipareigojimus. Kitaip tariant, byloje turi būti nustatyta, kad S. B. suvokė, jog reikalauja perduoti turtą, kurio vertė ženkliai viršija jo investicijas į bendrą verslą. Tokių įrodymų byloje nėra. Iš baudžiamojoje byloje esančių turto vertinimo aktų, revizijos išvados, turto pirkimo-pardavimo sandorių matyti, kad dėl turto vertės nesutarė netgi didelę patirtį šioje srityje turintys turto vertintojai. Įvairiai perkamo ir parduodamo turto vertę nustatė ir šių sandorių dalyviai. Išreikalauto turto tikros vertės nenustatė nei pirmosios instancijos, nei apeliacinės instancijos teismas, kurio sprendimą būtent dėl šios priežasties panaikino kasacinės instancijos teismas. Netgi tuo atveju kai kaltininkas aiškiai viršija reikalavimo apimtį, reikalauja svetimo turto, teismas turi įsitikinti, kad kaltininkas suvokė, jog reikalauja svetimo turto, kad jo tyčia nukreipta būtent į svetimo turto, turtinės teisės gavimą.³⁶ Šioje byloje, manau teismas be reikalo gilinosi į nereikšmingas bylai aplinkybes, per daug dėmesio skyrė turto vertės nustatymui. Štai ta pati kolegija nustatė, kad įmonė buvo įsteigta S. B. lėšomis ir kad pagal žodinį susitarimą akcijų paketas lygiomis dalimis priklausė Z. A., S. B., R. P. Taigi, kaltinamasis jau įsteigus įmonę suprato, kad jam priklauso tik 1/3 įmonės akcijų, o

35. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. balandžio 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-259/2004,

36. Lietuvos Apeliacinio Teismo 2007 m. birželio 29 d. nutartis Baudžiamojoje byloje Nr. 1A-11/2007;

reikalaujamas 100% įmonės akcijų reikalavo svetimo turto, nes 2/3 įmonės akcijų priklausė nukentėjusiesiems Z. A. ir R. P. Viršito reikalavimo dalyje, veika gali būti pripažinta savavaldžiavimu, tik tais atvejais, kai kaltininkas sąžiningai klysta galvodamas, kad įgyvendina savo subjekcinę teisę ir teisės apimtį nevirija.

O. Fedosiuk, nagrinėdamas turto prievartavimo nusikaltimą, palygino turto prievartavimo ir savavaldžiavimo nusikaltimų sudėtis, tačiau dėl savavaldžiavimo dalyko nieko nepasisakė. Apie savavaldžiavimo dalyką nagrinėdami turtinius nusikaltimus nepasisako nei A. Drakšienė, nei V. Stankevičius. Vyrauja nuomonė, kad savavaldžiavimas dalyko neturi.

Apibendrinant tai kas išdėstyta, palyginant turto prievartavimo ir savavaldžiavimo nusikaltimų sudėčių objektus manyčiau, kad:

1) Skiriasi šių nusikalstamų veikų pagrindiniai objektai. Turto prievartavimo atveju pagrindinis objektas yra – nuosavybė, turtinės teisės ir turtiniai interesai. Savavaldžiavimo atveju pagrindiniu objektu yra įstatymais nustatyta subjektinių teisių bei pareigų įgyvendinimo tvarka.

2) Bendra tai, kad abu nusikaltimai turi po vieną pagrindinį objektą, gali turėti tiek vieną tiek kelis papildomus objektus, kurie dažniausiai sutampa pvz: asmens sveikata, laisvė. Savavaldžiavimo atveju papildomu objektu gali būti nuosavybė ir kitos turtinės teisės, bei turtiniai interesai.

2. Turto prievartavimo ir savavaldžiavimo nusikaltimų objektyvioji pusė

Kiekvienas nusikaltimas vienaip ar kitaip pasireiškia išoriškai. Galima sakyti, kad be išorinio pasireiškimo nusikaltimo padarymas neįmanomas. Objektyvioji nusikaltimo pusė – tai išorinė pavojingo kėsinosi, kuriuo pažeidžiami baudžiamojo įstatymo ginami teisiniai gėriai, pasireiškimo pusė³⁷. Baudžiamosios teisės teorijoje prie požymių, apibūdinančių objektyvią nusikaltimo pusę, priskiriami:

- 1) pavojinga veika, pasireiškianti veikimu arba neveikimu;
- 2) nusikalstamos pasekmės;
- 3) priežastinis ryšys tarp veikos ir atsiradusių pasekmių;
- 4) nusikaltimo padarymo laikas, vieta, būdas, įrankiai, priemonės bei kitos objektyvios

37. Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. Antras pataisytas ir papildytas leidimas. Vilnius, 1998 pusl 170.

aplinkybės.

Pavojinga veika yra pagrindinis požymis visose nusikalstamosiose veikose. Atribojant formaliąsias ir materialiąsias nusikaltimų sudėtis, prie pagrindinių požymių, esant materialiajai nusikaltimo sudėčiai, be pavojingos veikos, priskiriamos nusikalstamos veikos pasekmės ir priežastinis ryšys tarp veikos ir atsiradusių pasekmių. Nusikaltimo padarymo laikas, vieta, būdas, įrankiai priskiriami prie fakultatyvinių nusikaltimo sudėties požymių. Nusikalstama veika yra priešingas teisei, pavojingas, sąmoningas ir valingas žmogaus elgesys išoriniame pasaulyje, pasireiškianti per dvejopo pobūdžio galimas žmogaus elgesio pasireiškimo formas - veikimą arba neveikimą. Be pavojingos veikos padarymo negali būti baudžiamosios atsakomybės. Pavojinga veika gali pasireikšti dviem formomis - pavojingu veikimu (siejama su smurtiniu fiziniu kito žmogaus poveikiu, kitokiu fiziniu poveikiu, žodžiu, raštu ir pan.) ir pavojingu neveikimu (asmuo už pavojingą neveikimą gali atsakyti tik tuo atveju jei jis turėjo pareigą ir galimybę atitinkamai veikti, tačiau neveikė taip, kaip iš jo buvo reikalaujama veikti). Kai nusikaltimo sudėtis yra materialinė, tokiais atvejais straipsnio dispozicijoje minimos pasekmės tampa įrodinėjimo dalyku. Nusikalstamos veikos pasekmėmis laikytina žala, kuri atsiranda kėsinant į baudžiamojo įstatymo saugomus teisinius gėrius. Žala teisiniams gėriams gali būti padaroma fizinė, turtinė ir neturtinė. Priežastinis ryšys – „tai toks santykis tarp reiškinių, kuriam esant vienas reiškinys ar sąveikaujančių reiškinių visuma (priežastis) sukelia ir nulemia kitą reiškinį (pasekmę)“³⁸. Baudžiamąją teisinę reikšmę turi tik toks priežastinis ryšys, kuris yra būdingas ir dėsningas reiškinių ryšys, kuris gali būti iš anksto numatytas. Teisės teorijoje dar yra skiriamas tiesioginis priežastinis ryšys ir sudėtingas priežastinis ryšys³⁹. Mano manymu fakultatyviusius nusikalstamos veikos požymius aptarti plačiau toliau analizuojant turto prievartavimo ir savavaldžiamimo nusikaltimų objektyviają pusę yra netikslinga.

Turto prievartavimo nusikaltimas priklauso nusikaltimų, kuriais verčiama elgtis prieš savo valią, kategorijai. Turto prievartavimas kaip veika pasireiškia neteisėtu kaltininko vertimu asmenį elgtis prieš savo valią, kaltininkui panaudojant grasinimus, kaip vertimo elgtis prieš savo valią patenkinimo priemonę. Turto prievartavimo atveju kaltininko neteisėtas vertimas elgtis prieš savo valią pasireiškia atviru arba užmaskuotu vertimu asmenį atlikti tam tikrus turtinio pobūdžio veiksmus arba nuo jų susilaikyti. Iš pateiktos turto prievartavimo sudėties (11 darbo

38. Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. Antras pataisytas ir papildytas leidimas. Vilnius, 1998 pusl 180-181;

39. Piesliakas V. Priežastinis ryšys tarp pavojingos veikos ir baudžiamajame įstatyme numatytų padarinių ir jo nustatymas teismų praktikoje. Jurisprudencija, 2006 7(85). pusl. 10.

psl.) matome, kad asmuo gali būti verčiamas:

- 1) perduoti turtą kaltininkui ar kitam asmeniui;
- 2) suteikti turtinę teisę pačiam kaltininkui ar kitam asmeniui;
- 3) atleisti kaltininką ar kitą asmenį nuo turtinės pareigos;
- 4) atlikti kitokius turtinio pobūdžio veiksmus ar nuo jų susilaikyti.

Neteisėtas vertimas asmenį elgtis prieš savo valią turi būti paremtas prievarta, t. y. asmeniui atvirai arba užmaskuotai kaltininkas grasina. Kaltininkas grasina nukentėjusiajam, tačiau grasinimai gali būti nukreipti tiek į patį asmenį, iš kurio yra prievartaujamas turtas, tiek prieš tokiam asmeniui artimus žmones. Panaudoti grasinimai, kaip psichinė prievarta, sudaro šio nusikaltimo padarymo būdą. Šie grasinimai turi bauginamąją paskirtį, kaltininkas siekia įbauginti nukentėjusįjį, kad šis paklustų jo reikalavimams. Prievartaujant turtą gali būti grasinama:

- 1) panaudoti fizinį smurtą;
- 2) sunaikinti ar sugadinti jo turtą;
- 3) paskelbti kompromituojančią ar kitokią informaciją, kurios atskleidimas nepageidautinas;
- 4) panaudoti kitokio pobūdžio psichinę prievartą.

Neteisėtas vertimas asmenį elgtis prieš savo valią susideda iš dviejų veiksmų nukentėjusiojo atviru arba užmaskuotu supažindinimu: a) su tam tikrų turtinių veiksmų atlikimu (kaltininko reikalavimu perduoti turtą, suteikti turtinę teisę ir pan.); b) su prievartos panaudojimu kaltininko reikalavimo nevykdymo atveju. Atviru vertimu laikytina nukentėjusiojo supažindinimas su kaltininko reikalavimu turiniu. Nukentėjusysis su kaltininko reikalavimu gali būti supažindinamas žodžiu, raštu, gestais, konkludentiniais veiksmais kaltininkui demonstruojant nukentėjusiajam šaunamuosius, nešaunamuosius ginklus, sprogstamąsias medžiagas jų imitacijas ir pan. Užmaskuotas vertimas - tai toks vertimas, kai iš kaltininko lyg ir nieko nereikalaujama, tačiau tuo pačiu duodama suprasti, kad jis turi kažką padaryti, ar nuo kažkokių veiksmų darymo susilaikyti, nes priešingu atveju jam gali baigtis blogai. Užmaskuoto vertimo atveju asmeniui užuominomis duodama suprasti, kad su juo ar jam artimu asmeniu gali kažkas negero nutikti. Grasinimai turi būti realūs, jais siekiama sukelti bauginamąjį poveikį nukentėjusiajam, kad jis įbaugintas paklustų ir įvykdytų kaltininko reikalavimus. Grasinimas yra tikras, kai kaltininkas suvokia savo elgesio pavojingą bauginamąjį pobūdį ir nori taip veikti, nori sukurti kitam asmeniui baimės jausmą, priversti jį bijoti. O. Fedosiuk paminėjo dvi grasinimo

realumo koncepcijas: 1) realumo – įgyvendinamumo koncepcijoje sureikšminamas tiek kaltininko ketinamo įgyvendinti grasinimo tikrumas, tiek nukentėjusiojo suvokimas, kad grasinimas yra realus ir kaltininkas jo išsigando. Pagal šią koncepciją grasinimas yra realus, jei vidutinio stabilumo ir drąsos žmogus išsigastų šio grasinimo. Mano manymu, tokio kaip vidutinio stabilumo ir drąsos žmogaus nėra, nes grasinama ne vidutiniam žmogui, o skirtingų nervų ar drąsos, išsilavinimo, emocionaliam, emociškai lengvai paveikiamam, o gal kaip tik priešingai, sunkiai paveikiamam asmeniui. Kaltininkas savo nuožiūra parenka grasinimo intensyvumą, kuris, jo manymu, yra pakankamas paveikti asmenį. 2) realumo - tikrumo koncepcijoje esminis dėmesys skiriamas kaltininko tyčiai įbauginti. Vadovaujantis šia koncepcija, grasinimas yra realus, kai kaltininko veiksmai atitinka kaltininko tyčią įbauginti nukentėjusį asmenį⁴⁰. Norint nustatyti grasinimo realumą ir jo turinį, nepakanka analizuoti vien tik kaltininko tyčios turinį, reikia atsižvelgti ir į tai, kaip šią situaciją suprato nukentėjusysis. Apie tai galima spręsti iš įvykio konteksto, iš išorinių aplinkybių: kiek buvo grasinančiųjų, kokių paros metu buvo grasinama, iš aplinkybių, apibūdinančių kaltininko asmenybę, jo ankstesnių santykių su nukentėjusiuoju, gal kaltininkas yra žinomas policijai, priklauso nusikalstamoms grupuotėms, yra jų narys ir pan. Manychiau, kad bet kokios formos vertimas paremtas grasinimais turėtų būti laikomas turto prievartavimu, tačiau kaltininko neteisėtas vertimas, paremtas grasinimais nukentėjusiajam, turi būti „apčiuopiamas“, suprantamas, nes priešingu atveju, jei kaltininko neteisėtas vertimas buvo taip užmaskuotas, kad nukentėjusysis jo net nesuprato, nesuvokė, tai tokiu atveju gal galėtume kelti klausimą apie pasikėsinimą padaryti turto prievartavimą. Prievartaudamas turtą kaltininkas gali grasinti prieš nukentėjusįjį ar jam artimą asmenį panaudoti fizinį smurtą. Grasinimas panaudoti fizinį smurtą - tai yra tokie atvejai, kai yra grasinama sužaloti kūną, sumušti, nužudyti, užkrėsti sunkia liga, pagrobti, kankinti ir pan. Grasinimas panaudoti fizinį smurtą prieš nukentėjusįjį ar jo artimą asmenį gali būti tiek tuoj pat, tiek ateityje, reikšmės kada bus panaudotas fizinis smurtas didelės neturi, svarbesnis šiuo atveju yra neteisėto turbinio reikalavimo pobūdis. Prievartaujant turtą turto prievartautojas gali pagrasinti sunaikinti arba sugadinti nukentėjusiojo ar jam artimo asmens turtą. Grasinant sunaikinti ar sugadinti turtą neturi reikšmės ar grasinama sunaikinti kilnojamąjį ar nekilnojamąjį turtą. Sunaikintas turtas: 1) netenka savo ekonominės – ūkinės vertės, 2) tampa nebenaudojamas pagal paskirtį, 3) tokio turto negalima atstatyti ar suremontuoti. Sugadintas turtas: 1) šio turto

40. prieiga www.mruni.lt/mru_lt/dokumentai/katedros/baudziamosios_teises_katedra/paskaitos/Nusik_turtui_2.ppt.

vertė sumažėja, 2) toks turtas tampa iš dalies nebepanaudojamu pagal paskirtį, 3) jis gali būti atstatytas, suremontuotas⁴¹. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nagrinėtoje byloje V. T. buvo nuteistas už tai, kad neturėdamas teisėto pagrindo vertė E. T. jo naudai perduoti 1500 litų, grasindamas priešingu atveju sunaikinti nukentėjusiojo turtą ir savo veiksmais sudarė tokią situaciją, kuri nukentėjusįjį E. T. vertė pagrįstai bijoti grasinimų ir patikėti, kad jie gali būti įgyvendinti⁴². Galima situacija kai, prievartaudamas turtą asmuo grasinama paskelbti kompromituojančią ar kitokią informaciją, kurios atskleidimas, paviškinimas nepageidautinas. Šiuo atveju, nesvarbu keliems asmenims ši informacija buvo paskelbta, užtenka, kad šią informaciją sužinotų bent vienas asmuo. Gali būti grasinama paskelbti žinias tiek apie nukentėjusį asmenį, tiek apie jo artimą asmenį. D. Č. Buvo nuteistas už tai, kad, neturėdamas teisėto pagrindo, panaudodamas psichinę prievartą, žodžiais ir peiliu grasindamas nepilnamečiui A. B. prieš jį pavartoti fizinį smurtą bei paskelbti kompromituojančią informaciją, kurios atskleidimas A. B. nepageidautinas (grasino paskelbti informaciją apie neva nukentėjusiojo sukeltas muštynes ir pavogtą mobiliojo ryšio telefoną), ir tokiu būdu įbaugindamas nukentėjusįjį, atvirai savo naudai vertė A. B. perduoti jam priklausantį turtą, t. y. nuolat mokėti tėvų kiekvieną dieną skirtus pinigus ir užvaldė A. B. priklausančius 30,50 Lt.⁴³ Gali pagrasinti paskelbti žinias apie asmens lytinę orientaciją, santuokinę neištikimybę, padarytą nusikalstamą veiką. O. Fedosiuk nagrinėdamas situaciją kai yra grasinama atskleisti faktą, kad įvaikinęs vaiką asmuo nėra vaiko tėvas, pasisakė, kad šios informacijos atskleidimas nekompromituotų nukentėjusiojo, nes įvaikinimo faktas nėra žeminantis garbę ir orumą⁴⁴. Kitokią informaciją, kurios paskelbimas nepageidautinas, manyčiau, reikėtų laikyti žinias apie įmonės veiklą, joje naudojamas technologijas, komercinę paslaptį ir pan. Todėl, mano nuomone, kompromituojanti informacija turi būti žeminanti asmenį, žeminanti asmens garbę ir orumą, o kitokia informacija gali būti ir nežeminanti, neutrali (pvz. įmonės technologijų ar komercinės paslapties atskleidimas, įvaikinimo faktas), tačiau jos paskelbimas nepageidautinas. Asmuo, grasinantis paskelbti kompromituojančią informaciją ar kitokią informaciją, kurios paskelbimas nepageidautinas siekia sukelti kitam asmeniui informacijos paskelbimo baimę. Turto prievartavime grasinti įmanoma panaudojant ir kitokią psichinę prievartą. Kitokios prievartos

41. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. gruodžio 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-670/2004.

42. Fedosiuk O. Turto prievartavimas ir jo kvalifikavimas. Monografija. Lietuvos teisės universitetas. Vilnius, 2002 pusl. 124.

43. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. gegužės 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-278/2006;

44. Fedosiuk O. Šantažas užsienio ir Lietuvos baudžiamojoje teisėje. Teisės problemos, 1998. Nr. 3-4. pusl. 164.

samprata pateikta Lietuvos Respublikos Aukščiausiojo Teismo senato 1996 m. birželio 21 d. nutarime, „kitokia prievarta – tai kaltininko tyčiais veiksmais sukurta situacija, kuri verčia nukentėjusį bijoti, kad neįvykdžius reikalavimo atsiras žalingos pasekmės jam, jo artimiesiems arba jų turtui“⁴⁵.

Kitokia psichine prievarta galėtume laikyti kaltininko grasinimus neigiamomis pasekmėmis, kurie neatitinka nei grasinimo panaudoti fizinį smurtą, sunaikinti ar sužaloti turtą, nei kompromituojančios ar kitokios nepageidaujamos informacijos paskelbimo turinio. Kitokios psichinės prievartos panaudojimą praktikoje pailiustruoja tie atvejai kai kaltininkas reikalauja išpirkos už pavogto automobilio sugrąžinimą, t. y., turto prievartautojas panaudoja psichinę prievartą sudarydamas tokią situaciją, kuri verčia nukentėjusį bijoti, kad neįvykdžius reikalavimo atsiras žalingos pasekmės nukentėjusiojo turtui, nesumokėjus išpirkos nukentėjusysis nebeatgaus automobilio. Kaip pavyzdį pateiksiu Klaipėdos apygardos teismo apeliacine tvarka nagrinėtą bylą dėl Plungės rajono apylinkės 2007 m. sausio 29 d. nuosprendžio, kuriuo V. R. pagal Lietuvos Respublikos BK 181 str. 1d. buvo išteisintas, nesant jo veikoje šio nusikaltimo sudėties. V. R. buvo kaltinamas tuo, kad neturėdamas teisėto pagrindo iš R. V. reikalavo sumokėti 600 eurų (2000 Lt) išpirką už pagrobtą nukentėjusiojo automobilį „Volkswagen Golf“. Kaltinamojo gynybinė pozicija buvo tokia, kad jis reikalavo ne išpirkos už nukentėjusiojo automobilio grąžinimą bet, užmokesčio už informaciją, kur yra atsitiktinai aptiktas nukentėjusiojo automobilis. Klaipėdos apygardos teismas pasisakė, kad V. R. nepagrįstai buvo išteisintas, nes teismas neatsižvelgė į tai, kad kaltininko kaltę įrodo ir kiti šalutiniai įrodymai, būtent tai, kad nukentėjusį R. V. kaltinamasis susirado per tarpininką, kalbėdamas per tarpininko telefoną, pinigus reikalavo padėti į automobilio dėtuve (bijojo, kad pinigai nebūtų pažymėti), su nukentėjusiuoju buvo atvykęs susitikti svetimu automobiliu, kur yra pagrobtas automobilis pažadėjo tik sutemus, ir kitas aplinkybes (nukentėjusysis ne pats pasiūlė mokėti už informaciją 600 eurų, šią sumą nustatė kaltininkas, iš nukentėjusiojo parodymų matyti, kad jis sutiko mokėti išpirką, bijodamas jog priešingu atveju automobilio nebeatgaus). Todėl pirmos instancijos teismas padarė nepagrįstą ir neteisingą išvadą, neva nukentėjusysis pinigus sutiko sumokėti savanoriškai, kaltinamojo įtikintas, kad jo reikalavimas teisėtas⁴⁶. Reikia paminėti atvejį, kuomet kaltininkas atlieka tarpininko vaidmenį tarp

45. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo biuletenis „Teismų praktika“ Nr. 3-4 pusl. 91.

46. Klaipėdos apygardos teismo 2008m. sausio 31d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-3-382/2008;

nukentėjusiojo, kuris nori susigražinti pagrobtą turta, pvz., automobilį, ir asmenų, reikalaujančių išpirkos už turto sugražinimą. Šiuo atveju tarpininko, į kurį kreipėsi pats nukentėjęsysis, veikos pripažinimas turto prievartavimu turi remtis išvada apie jo bendrininkavimą su pagrobtu turto disponuojančiais asmenimis. Tais atvejais, kai toks (tarpininko ir disponuojančiais pagrobtu turto asmenimis) bendrininkavimas nenustatytas, o tarpininkas veikia nukentėjusiojo prašymu ir atlieka tik techninę išpirkos ir informacijos perdavimo funkciją, turto prievartavimo požymių tada nėra⁴⁷.

Praktikoje pasitaiko atvejų, kai kaltininkas veikia prašo perkvalifikuoti iš turto prievartavimo į sukčiavimą. Tuo atveju turi būti sprendžiamas klausimas kodėl nukentėjęsysis perdavė turta? Ar todėl, kad jis buvo apgautas, suklaidintas, manė, kad kaltininkas tikrai turi teisę į turta, ar todėl, kad jis buvo įbaugintas, (jam buvo grasinama, buvo panaudotas prieš jį smurtas) ir kaltininko reikalavimą vygdė todėl, kad bijojo, jog jam atsiras neigiamos pasekmės, jis nebeatgaus turto. Pvz: D. M. buvo nuteistas už tai, kad atlikdamas laisvės atėmimo bausmę Marijampolės griežtojo režimo pataisos darbų kolonijoje, užmaskuotai (siūlydamas paslauga – žadėdamas gražinti nukentėjusiajam B. Z. iš jo pavogtą automobilį BMW 525) telefonu iš B. Z. reikalavo, kad šis per L. P., kuri apie daromą nusikaltimą nežinojo, perduotų D. M. 3450 Lt, kaip išpirką už pagrobtą automobilį, panaudodamas psichinę prievartą - grasinamas negražinti pagrobto turto. Kasaciniu skundu nuteistasis D. M. prašė jo veikia perkvalifikuoti iš BK 181 str. 1 d. į BK 182 str. 1 d., nurodė, kad reikalavimas turto prievartavimo atveju visada yra neteisėtas, nesusijęs su reikalaujančiojo, ar asmens, kurio interesais reikalaujantysis veikia, ir nukentėjusiojo ankstesniais turtiniais santykiais ar kitomis aplinkybėmis, kurios, suinteresuoto asmens manymu, suteikia jam tokią teisę. Reikalavimas turto prievartavimo būtinuoju požymiu yra tuomet, kai jis paremtas grasinimu. Teismas išaiškino, kad BK 182 str. 1 d. nustato baudžiamąją atsakomybę už sukčiavimą, t.y. svetimo turto arba teisės į turta įgijimą, turtinės prievolės išvengimą arba jos panaikinimą savo ar kitų naudai apgaule. Apgaule sukčiavimo atveju – tai turto savininko ar valdytojo arba asmens, kurio žinioje yra turtas, suklaidinimas (pateikiant suklastotus dokumentus, pranešant neteisingus duomenis, nutylint esmines savininko apsisprendimui dėl turto ar teisės į turta perleidimo aplinkybes ir pan.), dėl kurio nukentėjęsysis savanoriškai perduoda turta, manydamas, kad kaltininkas turi teisę jį gauti. Byloje buvo

47. Fedosiuk O. Turto prievartavimas ir jo kvalifikavimas. Monografija. Lietuvos teisės universitetas. Vilnius, 2002 pusl 100-102;

nustatyta, kad D. M. veikoje yra abu minėti objektyviosios pusės požymiai: 1) užmaskuotas (žadant gražinti nukentėjusiajam B. Z. iš jo pavogtą automobilį) reikalavimas per kitą asmenį perduoti nuteistajam išpirką už pagrobtą automobilį; 2) psichinės prievartos panaudojimas, pasireiškęs grasinimu negražinti pagrobto turto. Todėl kasatoriaus teiginį, kad jo veika atitinka BK 182 str. 1 d. numatytus požymius, laikė nepagrystu.⁴⁸ Šiuo atveju nesvarbu ar kaltininkas disponavo pavogtu nukentėjusiojo turtu ar žinojo, kur jis yra, svarbu tai, kad nukentėjusysis pinigų perduoda bijodamas, kad priešingu atveju automobilio neatgaus. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nagrinėjo baudžiamąją bylą kurioje buvo V. Ž., M. Š., A. L. ir V. T. nuteisti už tai, kad, tarpusavyje susitarę ir veikdami kaip bendravykdytojai, neturėdami teisėto pagrindo, savo naudai atvirai vertė G. K., perduoti turtą, panaudodami prieš G. K. psichinę prievartą, fizinį smurtą pareikalavo jiems mokėti 100 Lt kas savaitę kaip mokesť už tai, kad G. K. galėtų netrugdomai verstis prostitucija; neturėdami teisėto pagrindo, savo naudai atvirai vertė A. P., perduoti turtą, panaudodami prieš A. P. fizinį smurtą A. P. perduoti jiems 2000 Lt kaip mokesť už tai, kad ji nustojo verstis prostitucija, ir 800 Lt už tai, kad jie turėjo išlaidų, ieškodami besislapstančios nukentėjusiosios; ir t. t. Kasatoriai tvirtino, kad jų veiksmuose nebuvo turto prievartavimo nusikalstamos veikos požymių, o tik dalyvavimas nelegaliame prostitucijos versle, teikiant prostitutėms apsaugos paslaugas bei sprendžiant tarp jų ir klientų iškilusius konfliktus. Pirmosios instancijos teismas, kvalifikuodamas veikas, bei apeliacinės instancijos teismas, svarstydamas veikų kvalifikavimo pagrindumą pagal BK 181 straipsnį, atliko nuteistųjų padarytų nusikalstamų veikų tapatinimą pagal BK 294 ir 307 straipsnius. Teismas pasisakė, kad kuriais požymiais nuteistųjų padaryta veika sutampa su minėtų nusikalstamų veikų požymiais, esminis skirtumas yra tas, ar turtas iš nukentėjusiųjų buvo prievartaujamas, ar pinigai nuteistiesiems buvo mokami kitais pagrindais. Pirmosios bei apeliacinės instancijos teismai, nustatydami šį požymį, pasirinko teisingą išeities tašką – sprendė, koku pagrindu – laisvanorišku ar prievartiniu – susiformavo piniginės duoklės ryšiai tarp nukentėjusiųjų ir nuteistųjų. Byloje surinkti įrodymai patvirtino, to iš esmės neneigė ir V. T. bei A. L., kad jie susirado nukentėjusiąsias ir pasiūlė savo „apsaugos“ paslaugas, patys nustatė kainą, mokėjimo periodiškumą, o taip pat ir atskiras sąlygas dėl galimybės pasitraukti iš prostitucijos veiklos ir pan. Šie klausimai su nukentėjusiomis nebuvo derinami, juos nuteistieji

48. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. balandžio 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-245/2004.

nustatė savo iniciatyva ir nuožiūra. Tokiu atveju negalima kalbėti apie susitarimo laisvanoriškumą ar veiklos partnerystę. Prostitucija besiverčiančioms nukentėjusioms vien „apsaugos“ paslaugų pasiūlymo faktas bei vienašališkas duoklės ir kitų sąlygų nustatymas buvo suprantamas kaip vertimas perduoti turtą. Teisingas kasatorių teiginys, kad nukentėjusiųjų pragyvenimo šaltinis ir piniginės lėšos buvo iš nelegalios veiklos, tačiau tai nereiškia, jog tokie asmenys negali būti įstatymo ginami nuo nusikalstamų kėsinių.⁴⁹ Todėl atibojant turto prievartavimą, nuo pelnytos iš kito asmens prostitucijos nuormos, reikia atkreipti dėmesį į tai, koku pagrindu – laisvanorišku ar prievartiniu – susiformavo piniginės duoklės ryšiai tarp nukentėjusiųjų ir kaltininkų.

Savavaldžiavimas kaip veika pasireiškia savavališku, nesilaikant įstatymų nustatytos tvarkos ginčijamos arba pripažįstamos, bet nerealizuotos tikros ar tariamos teisės vykdymu, tokia veika padarant didelės žalos asmens teisėms ar teisėtiems interesams. Siekiant kaltininką patraukti baužiamojon atsakomybėn už savavaldžiavimą reikia, kad kaltininko veika atitiktų keleta reikalavimų. Pirma, kaltininkas turi veikti savavališkai nesilaikydamas įstatymų nustatytos tvarkos. Antra, kaltininko tikra arba tariama teisė turi būti ginčijama arba pripažįstama, bet nerealizuojama. Trečia, šiais veiksmis kaltininkas turi padaryti didelės žalos asmens teisėms ar teisėtiems interesams. Ketvirta, tarp kaltininko pavojingos veikos ir didelės žalos asmens teisėms ir interesams turi būti priežastinis ryšys. Penkta, pagal savavaldžiavimo dispozicijos prasmę konflikto dalyviai turi būti tikro ar tariamo teisinio santykio subjektai. Savavaldžiavimas, kaip veika, pasireiškia savavališku, nesilaikant įstatymų nustatytos tvarkos savo ir kito asmens tikros ar tariamos teisės įgyvendinimu. Savavaldžiavimo nusikaltimo straipsnio dispozicija verčia tikros ar tariamos teisės įgyvendinimo tvarkos ieškoti kituose įstatymuose ar teisės aktuose, tiek pačio LR BK kituose straipsniuose. Štai R. V. buvo nuteista už tai, kad mirus jos broliui R. A., esant kitiems įpėdiniams, savavališkai, nesilaikydamas įstatymo nustatytos tvarkos, realizavo mirusiojo turtą: pardavė karvę ir gyvenamąjį namą, tuo padarydama didelę žalą mirusiojo nepilnametei dukrai L. A. Kasatorės motyvai, jog ji turėjusi teisę šį turtą parduoti, prieštarauja tuo metu galiojusio LR CK 590 str. Nuostatoms⁵⁰. Kita byla, kurioje A. S. ir T. G buvo nuteisti už tai, savavaldžiavo panaudodami psichinę prievartą ir tuo

49. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. kovo 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-306/2006.

50. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2002 m. gegužės 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-426/2002.

padarė didelės žalos nukentėjusiajam. Nuteistieji teigė, kad jie veikė pagal LR BK 29 straipsnyje įtvirtintą nusikalstamą veiką padariusio asmens sulaikymo modelį. Teismas pasisakė, kad sulaikantysis turi būti įsitikinęs, kad asmuo, kurį sulaiko, yra padaręs nusikalstamą veiką. Apie tai, kad asmuo padarė nusikalstamą veiką, liudija tokios aplinkybės: asmuo užklumpamas bedarantis nusikalstamą veiką arba tuoj po jos padarymo, mačiusieji tiesiogiai nurodo asmenį, kaip padariusį nusikalstamą veiką, ant asmens ar jo drabužių randami aiškūs tokios veikos pėdsakai, teisėsaugos institucijos paskelbia įtariamąjį paiešką. Be to, kaip paašškėjo, kad prieš tariamą nusikaltėlio sulaikymą, A. S. žinojo, kad nukentėjusysis dėl minėtos vagystės turi alibi⁵¹. Savavaldžiavimo atveju kaltininkas vykdo ginčijamą arba pripažįstamą, bet nerealizuotą savo ar kito asmens tikrą ar tariamą teisę (tikros arba tariamos teisės samprata aptarta darbo 18 pusl.). Ginčijamos arba pripažįstamos, bet nerealizuotos yra tokios teisės, kurios nerealizuojamos dėl to, kad nukentėjusysis jas ginčija (nepripažįsta skolos, teisės į paveldėtą turtą ir pan., gali nepripažinti prievolės visiškai, arba gali pripažinti tik iš dalies) arba, pripažįstas teisės, neneigia prievolės egzistavimo fakto, tačiau atsisako arba delsia vykdyti savo pareigą patenkinti reikalavimus. Teisių vykdymo savavališkumas pasireiškia tuo, kad kaltininkas pažeidžia įstatymų nustatytą teisių ar pareigų įgyvendinimo tvarką. Pvz., nesikreipia į oficialią įstaigą, instituciją dėl savo teisių įgyvendinimo ar ginčo sprendimo. Praktikoje pasitaiko atvejų, kai asmenys ginasi jog jų veikoje nėra savavaldžiavimo sudėties, nes jie įgyvendino savo teisę į savignyą. Pvz., Lietuvos apeliacinis teismas perkvalifikavęs V. T. padarytą veiką iš BK 181 straipsnio 3 dalies į BK 294 straipsnio 1 dalį, nuteisė jį už tai, kad jis, veikdamas bendrininkų grupe, nesilaikydamas įstatymų nustatytos tvarkos, savavališkai vykdė ginčijamą teisę: reikalaujamas grąžinti jam 4000 JAV dolerių skolą, taip pat dėl reikalų Londone susidariusias skolas kitiems ikiteisminio tyrimo metu nenustatytiems asmenims, prievarta suvaržė nukentėjusiojo A. B. laisvę ir kaip skolos grąžinimo garantą paėmė nukentėjusiojo 20 000 Lt vertės automobilį „VW Polo“. Kasacinio skundo teiginiai bandant pateisinti nuteistojo veiksmus LR CK 1.139 straipsnyje įtvirtinta teise į civilinių teisių savignyą nėra pagrįsti. Civiliniai įstatymai griežtai reglamentuoja savignyos panaudojimą. LR CK 6.253 straipsnio 8 dalis apibrėžia savignyą kaip asmens veiksmus, kuriais jis teisėtai priverstinai įgyvendina savo teisę, kai neįmanoma laiku gauti kompetentingų valstybės institucijų pagalbos, o nesiėmus savignyos

51. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. spalio 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-666/2007.

priemonių teisės įgyvendinimas taptų negalimas arba iš esmės pasunkėtų. LR CK 1.139 straipsnio 1 dalis nustato, kad panaudoti saviginą ginant savo civilines teises leidžiama tik šio kodekso numatytais atvejais. Iš visų LR CK įtvirtintų saviginos būdų tik daikto sulaikymas (LR CK 4.229 straipsnis) bent kiek panašus į V. T. atliktus veiksmus ir gali būti apskritai nagrinėjamas jo padarytos veikos kontekste. Pagal CK 4.229 straipsnį sulaikyti svetimą daiktą, kol bus patenkintas reikalavimas, gali tik daikto teisėtas valdytojas, turintis reikalavimo teisę į daikto savininką. Byloje nebuvo jokių duomenų, kad V. T. būtų teisėtas nukentėjusiojo automobilio valdytojas, be to, teisė sulaikyti daiktą nesuponuoja prievartinio daikto atėmimo iš savininko, kaip buvo nagrinėjama atveju. Todėl kolegija atmetė kasacinio skundo argumentus dėl to, kad nuteistojo veiksmai atitinka saviginos požymius. Kolegija taip pat atmetė V. T. argumentus, kuriais bandoma pateisinti kasatoriaus veiksmus nuoroda į LR CK 6.70 straipsnį, nes prievartinis automobilio užvaldymas neatitinka jokio įstatyme įtvirtinto prievolių įvykdymo užtikrinimo būdo⁵². Taipogi atkreiptinas dėmesys į tai, jei kaltininko turtinė pretenzija aiškiai viršija turimos teisės apimtį, tai turi būti sprendžiama ar kaltininkas nepadarė kokio turinio nusikaltimo, galbūt kaltininkas įgyvendina tariamą teisę, o gal kaltininkas turi suprasti, kad jau reikalauja svetimo turto, kad jo turtinė pretenzija nėra paremta jokia turima teise.

Baudžiamoji atsakomybė už savavaldžiavimą kyla, jeigu atsiranda įstatyme numatyti padariniai – didelė žala asmens teisėms ar teisėtiems interesams. Nusikalstama veika padaryta žala – tai baudžiamojo įstatymo asmeninių ir turtinių vertybių sunaikinimas arba pakenkimas, sukėles neigiamų pasekmių asmeniui, kurias galima įvertinti turtine išraiška. Teisinė kategorija didelė žala asmens teisėms ar teisėtiems interesams yra platesnė nei kategorija didelė turtinė žala ir apie tokios žalos mastą sprendžiama atsižvelgiant ne tik į padarytos turtinės žalos dydį, bet ir į pažeistų asmens teisėtų interesų svarbą, pažeidimo pobūdį, trukmę ir kitas svarbias bylos aplinkybes. Savavaldžiavimo būtinas požymis didelė žala asmens teisėms arba interesams. Žala gali būti padaroma tiek turtinė, tiek neturtinė. Turtinė žala apima turto netekimą ar sužalojimą, turėtas išlaidas (išlaidos, kurios atsirado pašalinant veikos pasekmes pvz., gydymo, laidojimo išlaidos), negautas pajamas, t. y., materialiniai nuostoliai, kuriuos patyrė nukentėjęs asmuo dėl jam padarytos veikos. Negautos pajamos turi būti realios, o ne spėjamos. Paprastai su turtinės žalos apskaičiavimu nekyla jokių problemų. Sudėtingiau yra su neturtinės žalos apskaičiavimu, nes neturtinės žalos tiksliai apskaičiuoti neįmanoma. Ja siekiama ne nubausti

52. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. gruodžio 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-778/2007.

žalą padariusi asmenį, bet kuo teisingiau kompensuoti nukentėjusiajam asmeniui atsiradusias neigiamas pasekes. Neturtinės žalos samprata pateikta LR CK 6.250 straipsnyje “neturtinė žala yra asmens fizinis skausmas, dvasiniai išgyvenimai, nepatogumai, dvasinis sukrėtimas, emocinė depresija, pažeminimas, reputacijos pablogėjimas, bendravimo galimybių sumažėjimas ir kita, teismo įvertinti pinigais“. Neturtinės žalos pasekmės gali būti fizinio arba dvasinio pobūdžio. Dvasinio pobūdžio būtų dvasiniai išgyvenimai, sukrėtimai, emocinė depresija, pažeminimas, bendravimo galimybių sumažėjimas ir pan. fizinio pobūdžio pasekmės būtų asmeniui sukeltas fizinis skausmas, kūno užalojimai dėl to atsirandantys nepatogumai. Neturtinė žala yra atlyginama tik įstatymų numatytais atvejais. LR CK 6.250 straipsnio 2 dalyje numatyta, kad neturtinė žala atlyginama visais atvejais, kai ji padaryta dėl nusikaltimo, asmens sveikatai ar dėl asmens gyvybės atėmimo bei kitais įstatymų nustatytais atvejais. Nustatinėjant neturtinės žalos dydį teismas turi atsižvelgti į jos pasekmes, šią žalą padariusio asmens kaltę, jo turtinę padėtį, padarytos turtinės žalos dydį bei kitas turinčias reikšmės bylai aplinkybes, taip pat į sąžiningumo, teisingumo ir protingumo kriterijus.

Visai įmanoma situacija, kai nukentėjusysis nesikreipia į teismą dėl žalos (turtinės ar neturtinės), o pats imasi įgyvendinti savo teises nesilaikydamas įstatymų nustatytos tvarkos. Kaip pavyzdį pateiksiu Plungės rajono apylinkės teismo 2007 m. vasario 23 d. nutarimą, kuriuo buvo nutrauktas ikiteisminis tyrimas baudžiamojoje byloje Nr. 78-1-272-06. A. Š. buvo įtariamas UAB „Žemsodis“ turto vagyste. Įtariamasis dirbo minėtoje bendrovėje, buvo atleistas iš darbo, tačiau atleidimo iš darbo dieną su juo nebuvo visiškai atsiskaityta. Po kelių dienų įtariamasis buvo buhalterės pakviestas atvykti atsiimti darbo užmokesčio. Atvykus pasiimti darbo užmokesčio, buhalterė jam padavė 950 lt, įtariamasis paklauses kaip bus su pinigais vokelyje, kuriuos jis gaudavęs kiekvieną mėnesį, buhalterė atsakiusi, kad jokių pinigų „vokelyje“ nėra ir nebuvo. Įtariamasis paėmęs iš buhalterės 950 lt atsisakė už juos pasirašyti, pasakė, kad tai pinigai vokelyje, likusį atlyginimą, kuris jam priklauso pasakė pervesti į banko sąskaitą, paėmęs pinigus išbėgo iš UAB „Žemsodis“. Teismo posėdžio metu apklausti liudytojai pateikė parodymus, kuriais buvo patvirtinta A. Š. versija, kad įmonėje buvo vedama dviguba buhalterija, dėl ko yra pradėtas ikiteisminis tyrimas dėl apgaulingo apskaitos vedimo. Ikiteisminio tyrimo metu veika buvo perkvalifikuota iš vagystės į savavaldžiavimą, o tokios nusikalstamos veikos atsiradimui būtina sąlyga yra didelės žalos padarymas asmens teisėms ar teisėtiems interesams. Savo veiksmais A. Š. didelės žalos asmens teisėms ar teisėtiems

interesams nepadarė, todėl ikiteisminis tyrimas šioje byloje yra nutrauktinas, nesant A. Š. veikoje nusikaltimo ar baudžiamojo nusižengimo požymių⁵³.

Apibendrinant tai kas išdėstyta darytinios išvados:

1) Atskiriant objektyvius šių nusikaltimų požymius, svarbu pažymėti tai, kad savavaldžiavimo atveju yra savavališkai, nesilaikant įstatymų nustatytos tvarkos, vykdoma ginčijama arba pripažįstama, bet nerealizuota savo ar kito asmens tikra ar tariama teisė, o esant turto prievartavimui, nukentėjusysis yra kaltininko verčiamas suteikti neteisėtą turtinę naudą, kaltininko turtinės pretenzijos nepagrįstos jokia ginama teise – jo reikalavimas perduoti turtą neturi jokio pagrindo.

2) Tiek turto prievartavimo, tiek savavaldžiavimo atveju veikia pasireiškia aktyviais veiksmais. Prievartaudamas turtą kaltininkas grasina nukentėjusiajam panaudoti fizinę smurtą, sunaikinti ar sugadinti turtą, paskelbti kompromituojančią ar kitokią informaciją, kurios paskelbimas nepageidautinas, arba panaudoja kitokią psichinę prievartą prieš nukentėjusįjį ar jo artimą asmenį. Neturėdamas teisinio pagrindo verčia nukentėjusįjį perduoti turtą, suteikti turtinę teisę, arba atlikti kitokio turtinio pobūdžio veiksmus arba nuo jų susilaikyti. Savavaldžiavimo atveju kaltininkas, nesilaikydamas įstatymų nustatytos tvarkos, vykdo ginčijamą arba pripažįstamą, bet nerealizuotą savo ar kito asmens tikrą ar tariamą teisę, be to šiais veiksmais kaltininkas turi padaryti didelės žalos asmens teisėms ar interesams.

3) Turto prievartavimo pagrindinė nusikaltimo sudėtis formali, nusikaltimas laikomas baigtu, nuo to momento, kai nukentėjusysis yra supažindinamas su kaltininko reikalavimu perduoti turtą, turtinę teisę arba atlikti konkrečius turtinio pobūdžio veiksmus arba nuo jų susilaikyti. Toks kaltininko reikalavimas būtinai turi būti paremtas grasinimais. Šiuo atveju pakanka tik veikos konstatavimo, materialinės pasekmės turi reikšmės nusikaltimo sudėčiai jei atitinka turto prievartavimo kvalifikuojančius požymius. Savavaldžiavimo sudėtis materiali. Reikia nustatinėti kuo pasireiškė kaltininko veika, t. y. kad kaltininkas, savavališkai nesilaikydamas įstatymų nustatytos tvarkos, įgyvendina ginčijamas arba pripažįstamas, bet nerealizuotas tikras ar tariamas teises. Kaltininkas savo veika turi sukelti didelės žalos asmens teisėms bei interesams. Tarp kaltininko veikos ir didelės žalos nukentėjusiojo teisėms bei interesams turi būti priežastinis ryšys.

53. Plungės rajono apylinkės prokuratūros 2007m. vasario 23d. nutarimas nutraukti ikiteisminį tyrimą baudžiamojoje byloje Nr. 78-1-272-06.

4) Turto prievartautojas, grasinantis paskelbti kompromituojančią informaciją ar kitokią informaciją, kurios paskelbimas nepageidautinas, siekia sukelti asmeniui informacijos paskelbimo baimę. Kompromituojančios informacijos ir informacijos, kurios paskelbimas nepageidautinas, atribojimas mano manymu turėtų remtis tuo, kad kompromituojanti informacija yra tokia informacija, kurios paskelbimas gali žeminti asmens garbę ir orumą, o kitokia informacija, kurios paskelbimas nepageidautinas, turėtų būti laikoma asmeniui neutrali, jo nežeminanti informacija, tačiau tokia, kurios paskelbimo asmuo nepageidauja. Tokia informacija galėtų būti žinios apie įvaikinimo faktą, įmonės komercinė paslaptis ir pan.

3. Turto prievartavimo ir savavaldžiavimo nusikaltimų subjektas

Nusikaltimo subjektas - tai fizinis asmuo, sulaukęs baudžiamajame įstatyme numatyto amžiaus ir pakaltinamas. Teisės teorijoje nurodoma, kad subjektu gali būti ir juridinis asmuo. Turto prievartavimo ir savavaldžiavimo nusikaltimų subjektu gali būti tik fiziniai asmenys. Juridiniai asmenys kol kas už šias nusikalstamas veikas neatsako.

Nusikalstamos veikos subjektą apibūdina du požymiai: amžius ir pakaltinamumas. Iš šių dviejų požymių pagrindinis požymis yra asmens amžius. Amžius yra pagrindinis subjekto požymis, kuris apibūdina nusikalstamą veiką padariusį asmenį. Nusikalstamos veikos subjekto amžius – tai konkreti amžiaus riba, kurios sulaukęs asmuo gali suvokti savo veiksmų pavojingumą ir kartu būti atsakingas už juos.

Lietuvos Respublikos įstatymuose numatyta bendroji amžiaus riba, nuo kurios galima baudžiamoji atsakomybė, yra 16 metų. Sulaukęs 16 metų, asmuo turi suprasti savo veiksmų pasekmes ir būti atsakingas už juos. Lietuvos Respublikos baudžiamajame įstatyme yra numatyta ir žemesnė amžiaus riba už kai kurių sunkių nusikaltimų padarymą. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 13 str. išvardytos veikos už kurias asmuo atsako sulaukęs 14 metų. Nusikalstamos veikos subjekto amžius nustatomas pagal asmens dokumentus, jei asmens amžiaus neįmanoma nustatyti pagal dokumentus, skiriama teismo ekspertizė, kurios metu daktarai asmens amžių gali nustatyti pakankamai tiksliai. Teismo ekspertai nustato asmens biologinį amžių pagal egzogeninių ir endogeninių veiksnių (žalingi įpročiai, įvairios ligos, gyvenimo būdas) poveikį žmogaus organizmui⁵⁴.

54. Garmus A., Kurapka E., Cėpla A. Teismo medicina. Vilnius, 2000 pusl. 70-71;

Asmuo laikomas sulaukusi reikiamo amžiaus ne gimimo dieną, bet sekančią dieną, kai jam sukako amžius, kurio sulaukus asmuo gali būti traukiamas baudžiamojon atsakomybėn. Jei asmens amžiaus nepavyko nustatyti iš asmens dokumentų, tai skiriama teismo ekspertizė, kurios metu daktarai paprastai nusako apytikslį asmens amžių. Jei nustatomi tik asmens gimimo metai, tai asmens gimimo diena laikoma paskutinė tų metų mėnesio diena. Nusikalstamos veikos subjekto amžius turi būti nustatytas nusikalstamos veikos darymo metu, t. y. turime nustatyti ar asmuo nusikalstamos veikos darymo metu buvo sulaukęs amžiaus, nuo kurio toks asmuo gali būti traukiamas baudžiamojon atsakomybėn. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nagrinėjo baudžiamąją bylą, kurioje T. L. buvo nuteistas už kelias vagystes iš sandėliukų (pirmoji vagystė padaryta kaltininkui sulaukus 14 metų amžiaus). Nuteistojo įstatyminės atstovės kasacinis skundas buvo grindžiamas tuo, kad T. L. tik formaliai atitinka nusikaltimo subjektą. Atliktose teismo psichiatrinės, psichologinės, narkologinės ekspertizės išvadose nurodyta, kad T. L. yra žemo protinio išsivystymo, jo socialinė ir emocinė raida atitinka 11-12 metų vaiko amžių. Nagrinėjant bylą apeliacine tvarka pakartotinai buvo apklaustas ekspertas psichologas, kuris patvirtino ankstesnes išvadas. Ekspertas pasisakė, kad T. L. nėra pakankamai išsivystęs fizine, socialine ir emocine prasme. Dėl vystymosi defektų, pasak eksperto, T. L. neturi vidinio elgesio regulatoriaus, leidžiančio jam nesielgti antvisuomeniškai. Dėl to T. L. nėra visavertis nusikaltimo subjektas, nes jis elgiasi lengvabūdiškai, neatsakingai, neturi savo nuomonės, lengvai pasiduoda kitų asmenų įtakai. Todėl šios aplinkybės iš esmės nulemia ir asmens įvykdytos veikos subjektyviąją pusę. Subjektas yra fizinis asmuo, suvokiantis savo padėtį visuomenėje, atsakingas prieš ją, emociškai brandus bei tam tikro intelekto. Klaipėdos apygardos teismas nutartyje konstatavo, kad nusikaltimo padarymo metu galėjo suvokti savo veiksmus bei juos valdyti, o psichinio ir fizinio išsivystymo trūkumai negalėjo turėti įtakos daromų nusikaltimų suvokimui. Nuteistojo įstatyminės atstovės kasacinis skundas buvo atmestas. Aukščiausiasis teismas pasisakė, kad pagal baudžiamąjį įstatymą yra nustatyta formali baudžiamosios atsakomybės amžiaus riba, o nuteistojo menkas intelektas, socialinė ir emocinė branda neturi reikšmės amžiaus ribai ir neatleidžia kaltininko nuo baudžiamosios atsakomybės už padarytas pavojingas veikas⁵⁵.

Aptaręs nusikalstamos veikos subjekto požymį amžių, turiu aptarti ir kitą požymį – pakaltinamumą, kurio įrodinėti nereikia. Pakaltinamumo sąvoka LR BK nėra įtvirtinta, tačiau

55. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2001m. gruodžio 4d. nutartis kasacinėje byloje Nr. 2K-1066/2001.

yra kalbama apie nepakaltinamumą. Baudžiamojon atsakomybėn netraukiamas asmuo, kuris yra nepakaltinamas. Tokiam asmeniui gali būti taikomos priverčiamosios medicinos priemonės. Nepakaltinamu laikomas toks asmuo, kuris, darydamas nusikalstamą veiką, veikos darymo momentu, dėl psichikos sutrikimo negalėjo suvokti jos pavojingumo arba valdyti savo veiksmų. Pakaltinamumo sąvoka yra išvedama iš nepakaltinamumo sąvokos. Pakaltinamu yra laikomas toks asmuo, kuris sugeba suvokti savo veiksmų esmę ir juos valdyti. Pakaltinamumas yra teisinė sąvoka, apibūdinanti asmens, padariusio baudžiamajame įstatyme numatytą veiką, psichinę būklę padarant veiką ir turinti esminę reikšmę jo atsakomybei.

Kaip ir minėjau, už turto prievartavimą ir savavaldžiavimą juridinis asmuo dar neatsako. Kad juridinis asmuo atsakytų už padarytą nusikalstamą veiką, reikia, kad Lietuvos Respublikos baudžiamajamojo kodekso specialiosios dalies straipsnyje būtų nuoroda, kad už šios veikos padarymą gali atsakyti ir juridinis asmuo⁵⁶. Juridinio asmens samprata pateikiama LR CK 2.33 str., kuriame sakoma, kad, juridinis asmuo yra savo pavadinimą turinti įmonė, įstaiga ar organizacija, kuri gali savo vardu įgyti ir turėti teises bei pareigas, būti ieškovu ar atsakovu teisme. Jei ir būtų numatyta juridinio asmens atsakomybė už turto prievartavimą ar savavaldžiavimą, reikia pažymėti, kad LR BK numatyta, kad pagal šį kodeksą neatsako valstybė, savivaldybė, valstybės ir savivaldybės institucija ir įstaiga bei tarptautinė viešoji organizacija. Už turto prievartavimą atsako asmenys sulaukę 14 metų. Šią amžiaus ribą įstatymų leidėjas pasirinko ne šiaip sau. Mano manymu, ši amžiaus riba pasirinkta todėl, kad prievartaujant turtą kėsiamasi į tokius baudžiamajo įstatymo saugomus gėrius kaip asmens nuosavybę, turtines teises, žmogaus sveikatą, seksualinę apsisprendimo laisvę ir neliečiamumą. Sulaukęs 14 metų asmuo yra pakankamai subrendęs, psichiškai išsivystęs, kad galėtų suprasti savo veiksmų esmę ir atsakyti už juos. Už savavaldžiavimą atsako asmenys sulaukę 16 metų amžiaus, t. y. šiam nusikaltimui įstatymų leidėjas parinko bendrąją amžiaus ribą.

Aptarus turto prievartavimo ir savavaldžiavimo nusikaltimų subjektą darytina išvada. Tiek už turto prievartavimą, tiek už savavaldžiavimą baudžiamojon atsakomybėn šiuo metu gali būti traukiami tik fiziniai asmenys. Juridiniai asmenys kol kas už šias nusikalstamas veikas neatsako. Bendra tai, kad, norint patraukti asmenį baudžiamojon atsakomybėn už šias veikas, reikia, kad toks fizinis asmuo būtų pakaltinamas ir sulaukęs amžiaus nuo kurio tokį asmenį būtų

56. Soloveičikas D. Juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės taikymo Lietuvoje perspektyvos. Teisės problemos Nr. pusl 86.

galima patraukti baudžiamojon atsakomybėn. Skirtumas šiuo atveju toks, kad už turto prievartavimą gali atsakyti asmenys sulaukę 14 metų amžiaus, o už savavaldžiavimą atsako nuo 16 metų amžiaus. Tiek asmens amžius tiek nepakaltinamumas turi būti nustatinėjami nusikalstamos veikos darymo momentu, o ne bylos nagrinėjimo metu.

4. Turto prievartavimo ir savavaldžiavimo nusikaltimų subjektyvioji pusė

Kiekvienas nusikaltimas turi objektyviąją ir subjektyviąją nusikaltimo pusę.

Subjektyviąją nusikaltimo pusę apibūdina požymiai:

- 1) kaltė;
- 2) nusikaltimo padarymo motyvas;
- 3) nusikaltimo padarymo tikslas.

Kaltė yra būtinas nusikaltimo sudėties požymis, todėl kaltė turi būti įrodinėjama kiekvienoje baudžiamojoje byloje. LR BK numato, kad pagal baudžiamąjį įstatymą atsako tik tokie asmenys, kurie yra kalti padarę nusikalstamą veiką. LR BK 2 straipsnio 3 dalyje numatyta, kad „asmuo atsako pagal baudžiamąjį įstatymą tik tuo atveju, jei jis yra kaltas padaręs nusikalstamą veiką ir tik tuo atveju, jei veikos padarymo metu iš jo galima buvo reikalauti įstatymus atitinkančio elgesio“. Atsakomybė be kaltės pagal Lietuvos Respublikos baudžiamąjį įstatymą yra negalima. „Kaltės principas tuo pačiu reiškia asmeninę atsakomybę. Baudžiamojon atsakomybėn gali būti patrauktas tik toks asmuo, kuris pats kaltai padarė nusikaltimą ar baudžiamąjį nusižengimą“⁵⁷. Nusikaltimo padarymo tikslas ir motyvas, tai fakultatyvieji nusikaltimo subjektyviosios pusės požymiai, kurie įrodinėjami tik tais atvejais, kai jie yra aprašyti LR BK specialiosios dalies straipsnio dispozicijoje. Kaltė yra pagrindinis nusikaltimo subjektyviosios pusės požymis, ji yra įrodinėjama kiekvienoje byloje nepaisant to ar ji aprašyta, ar neaprašyta LR BK specialiosios dalies straipsnio dispozicijoje.

„Kaltė baudžiamosios teisės teorijoje – tai asmens, padariusio pavojingą veiką, vidinis (psichinis) santykis su objektyviaisiais nusikalstamos veikos sudėties požymiais“⁵⁸. Kaltė – tai asmens vidinis psichinis santykis su daroma nusikalstama veika, o esant materialioms nusikalstamų veikų sudėtims ir su pasekmėmis. Pagal skirtingą psichinį santykį su daroma veika

57. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Bendroji dalis. Teisinės informacijos centras, Vilnius, 2004 pusl. 25;

58. Piesliakas V. Lietuvos baudžiamoji teisė teisė. Pirmoji knyga. Vilnius, 2006. pusl. 336;

ir pasekmėmis skiriamos kaltės formos: tyčia ir neatsargumas. „Psichinis santykis su pavojinga veika bei priežastinio ryšio raida teorijoje vadinamas intelektualiniu kaltės momentu, o psichinis santykis su pasekmėmis – valiniu kaltės momentu“⁵⁹. Intelektualinis kaltės momentas siejamas su asmens supratimu arba nesupratimu dėl daromos veikos pavojingo pobūdžio ir numatymu arba nenumatymu įstatyme numatytų pasekmių kilimo galimybės. Valinis kaltės momentas siejamas su norėjimu arba nenorėjimu, kad kiltų įstatyme numatytos pasekmės. Tyčinė kaltės forma skirstoma į tiesioginę ir netiesioginę tyčią. Tiesioginės tyčios atveju asmuo suvokia savo veikos pavojingumą, numato šios veikos pavojingus padarinius ir tų padarinių siekia. Tiesioginės tyčios atveju nusikalstamos veikos padariniai yra kaltininkui reikalingi, dažniausiai emociškai pageidaujami, jis jų siekia, jų nori. Netiesioginės tyčios atveju asmuo suvokia savo veikos pavojingumą, numato šios veikos pasekmes, jų nesiekia, bet sąmoningai leidžia joms atsirasti. Tiesioginės ir netiesioginės tyčios atveju intelektualinis kaltės momentas visiškai sutampa, skiriasi tik valinis momentas. Tiesioginės tyčios atveju asmuo tų padarinių nori, netiesioginės tyčios atveju tų padarinių nenori, bet sąmoningai leidžia jiems atsirasti. Šiuo atveju asmuo abejingas pasekmėms, jų galimam kilimui. „(...) asmuo nesuinteresuotas, kad kiltų įstatyme numatytų pavojingų padarinių, jis jų nenori (taip teigia savo parodymuose), tačiau, kita vertus, nieko nedaro, kad tų padarinių nekiltų. Galimi objektyviai pavojingi padariniai kaltininko nejaudina ir kartu nesulaiko siekti pasirinkto tikslo“⁶⁰. Skirmanto Bikelio nuomone, tiesioginės tyčios ir netiesioginės tyčios esminis skirtumas yra negatyviojoje netiesioginės tyčios valinio momento dalyje. Tiesioginės tyčios atveju padarinių nori, netiesioginės tyčios atveju padarinių kaltininkas nenori. Formuluoję „sąmoningai leisti padariniams kilti“ Skirmanto Bikelio nuomone yra perteklinė, jo nuomone netiesioginės tyčios valinio momento pozityviosios dalies („sąmoningai leido padariniams atsirasti“) akcentuojant kaltininko emocijas, kaltininko abejingumu padariniams ar jų keliamu malonumu, baudžiamojoje teisėje yra nepriimtinas. „Netiesioginės tyčios valinio momento pozityviosios dalies („sąmoningai leido padariniams atsirasti“) psichologinis aiškinimas, remiantis kaltininko emocine nuostata realizuotų nusikalstamos veikos objektyviųjų požymių atžvilgiu (jį siejant su kaltininko abejingumu šiems požymiams ar jų keliamu malonumu), baudžiamojoje teisėje yra nepriimtinas. Nusikalstamos veikos vertinimas kaip tyčinės ar neatsargios turi visų pirma remtis kaltininko suvoktais

59. Piesliakas V. Mokymas apie nusikaltimą ir nusikaltimo sudėtį. Vilnius, 1996. pusl 125;

60. Piesliakas V. Lietuvos baudžiamoji teisė teisė. Pirmoji knyga. Vilnius, 2006 pusl. 358.

nusikalstamos veikos ypatumais (suvoktu jos pavojingumu laipsniu), bet ne patį kaltininką apibūdinančiais ir nedaug bendro su nusikalstamos veikos pavojingumu turinčiais požymiais (kaltininko emocijomis)⁶¹. Neatsargumas savo ruožtu skirstomas į nusikalstamą pasitikėjimą, bei nusikalstamą nerūpestingumą. Nusikalstamo pasitikėjimo atveju asmuo numato, kad jo veikimas arba neveikimas gali sukelti pavojingas pasekmes, bet lengvabūdiškai tikisi jų išvengti. Nusikalstamo nerūpestingumo atveju asmuo nenumato pavojingų padarinių, tačiau dėdamas visas valios pastangas jis gali ir turi juos numatyti. Teisės teorijoje tyčia skiriama į apibrėžtą ir neapibrėžtą tyčią. Esant apibrėžtai tyčiai asmuo numato veikos pavojingą pobūdį, galimas sukelti pasekmes ir tų konkrečių pasekmių nori. Neapibrėžtos tyčios atveju asmuo numato veikos pavojingą pobūdį, galimas sukelti pasekmes ir jų nori, tačiau tų pasekmių nekonkretizuoja. Įrodinėjant, nustatinėjant kaltę baudžiamosiose bylose turime nustatyti kaltės formą ir kaltės turinį. Kaltės turinys – tai tyčinė ar neatsargi kaltė konkrečioje nusikalstamos veikos sudėtyje. Nustatant konkrečios nusikalstamos veikos tyčios ar neatsargumo turinį, apibrėžiamos kaltės įrodinėjimo ribos, nustatoma, kokio turinio asmens psichinį santykį su objektyviaisiais konkrečios nusikalstamos veikos sudėties požymiais privalu nustatyti⁶².

Nusikalstamų veikų padarymo motyvas ir tikslas yra fakultatyvieji nusikaltimo sudėties subjektyviosios pusės požymiai. Nusikaltimo padarymo motyvas – tai suvoktos vidinės paskatos, kurios nulemia asmens pasiryžimą padaryti nusikaltimą⁶³. Tarybinės baudžiamosios teisės bendrosios dalies vadovėlyje nusikalstamos veikos motyvas apibūdintas kaip veikos priežastis, paskata, nusikalstamo elgesio varomoji jėga ar savęs pateisinimas⁶⁴.

Nusikaltimo padarymo tikslas – tai asmens įsivaizduojami objektyvios tikrovės pasikeitimai, kurie turi atsirasti dėl nusikaltimo padarymo⁶⁵. V. Piesliakas nusikaltimo padarymo tikslą apibūdina kaip asmens siekį susijusį su nusikalstamos veikos padarymu. Tikslas - tai priežastys, dėl ko kaltininkas nusprendė padaryti nusikalstamą veiką. Nusikaltimo padarymo motyvas ir tikslas yra tarpusavyje glaudžiai susiję, nes motyvas, tai ta jėga, kuri asmenį veda į tikslą.

Turto prievartavimas padaromas tik tiesiogine tyčia, dažniausiai ta tyčia būna

61. Bikelis S. „Sąmoningas leidimas padariniams atsirasti“ – turiningasis netiesioginės tyčios požymis ar jos intelektualinio momento parafrazė? Teisės problemos 2008 Nr. 3 (61) pusl 45.

62. Piesliakas V. Lietuvos baudžiamoji teisė teisė. Pirmoji knyga. Vilnius, 2006 pusl. 339;

63. Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. Antrasis pataisytas ir papildytas leidimas. Vilnius, 1998 pusl. 210;

64. Tarybinė baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. Vilnius, 1972. P. 182;

65. Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. Antrasis pataisytas ir papildytas leidimas. Vilnius, 1998 pusl 211;

apibrėžta. Kaip jau minėjau tiesioginės tyčios atveju asmuo turi suprasti savo veikimo ar neveikimo pavojingumą, numatyti pavojingas pasekmes ir jų siekti. Turto prievartavimo nusikaltimo pagrindinė sudėtis yra formalioji. Formalioji nusikaltimo sudėtis nereikalauja padarinių kilimo. Kadangi turto prievartavimo pagrindinė nusikaltimo sudėtis yra formalioji, būtina nustatyti, kad asmuo suvokė savo veikimo pavojingumą visuomenei ir jo norą taip veikti. „(...) Įrodinėjant tyčią pakanka nustatyti, kad kaltininkas suvokė aplinkybes, kurioms esant baudžiamasis įstatymas veikia kaip pavojinga⁶⁶. Kaltininkas turi suvokti objektyvius nusikalstamos veikos požymius. Prievartaudamas turtą kaltininkas turi suvokti savo reikalavimo neteisėtumą, reikalavimo turinio ir prievartinio pobūdžio buvimą⁶⁷.

Pirma - asmuo turi suprasti, kad jo grasinimais paremta pretenzija neturi teisinio pagrindo. Toks asmuo turi suvokti, kad jis reikalauja svetimo turto. Galimi atvejai kada kaltininkas klysta manydamas jog turi teisę reikalauti. Tokiu atveju sprendžiama ar tokio asmens klaida yra pateisinama ar nepateisinama. Kaltininko sąžininga klaida galvojant, jog jis įgyvendina savo ar kito asmens turtinę teisę, neigia turto prievartavimo požymius. Tokia veika gali būti kvalifikuojama kaip savavaldžiavimas.

Antra - asmuo turi suvokti, kad verčia kitą asmenį suteikti jam ar kitam asmeniui turtinę naudą. Turto prievartavimo atveju verčiama suteikti kaltininkui ar kitam asmeniui būtent turtinės naudos.

Trečia - asmuo turi suvokti, kad reikalaujantis turtinės naudos sau ar kitam asmeniui grasina nukentėjusiajam asmeniui. Svarbu nustatyti kokio tikslo siekia kaltininkas atlikdamas smurtinius veiksmus. Prievartaujant turtą kaltininkas imasi smurto, norėdamas įbauginti nukentėjusį ir taip jį priversti paklusti reikalavimams.

Paprastai kaltininkas, reikšdamas neteisėtą turtinę pretenziją, paremtą prievarta, reikalauja konkrečios pinigų sumos sau ar kitam asmeniui. Prievartaudamas turtą kaltininkas dažniausiai nurodo savo reikalavimo motyvą bei priežastis už ką turi mokėti nukentėjusysis, pvz., už apsaugą, delspinigiai, „išmušinėtojų“ atlyginimas už darbą ir pan. Turto prievartavimas susijęs su savanaudiškais tikslais, nes reikalaujant patenkinti neteisėtą turtinę pretenziją siekiama turtinės naudos sau arba kitam asmeniui.

Turto prievartavimo nusikaltimo sudėčiai neturi reikšmės:

66. Bikelis S. Nusikalstamos veikos pavojingo pobūdžio suvokimas tyčioje. Jurisprudencija 60(52), 2004. pusl 64;
67. Fedosiuk O. Turto prievartavimas ir jo kvalifikavimas. Monografija. Lietuvos teisės universitetas. Vilnius, 2002 pusl 149.

- „1. ar kaltininkas ketina įvykdyti visus grasinimus, jei turtas nebus jam perduotas,
2. ar grasintojas veikia savo ar kitų asmenų naudai,
3. ar kaltininkas veikia už atlyginimą ar tik siekia padėti draugui,
4. ar tyčia padaryti nusikaltimą atsirado staiga ar buvo iš anksto apgalvota“⁶⁸.

Svarbu, kad kaltininkas ar tretieji asmenys, kurių naudai jis veikia, siekia neteisėtai praturtėti svetimo turto sąskaita, kad nukentėjusysis jam padarytų kitokių jam naudingų turтино pobūdžio veiksmų arba susilaikytų nuo nenaudingų jam ar tretiesiems asmenims veiksmų. Šiems tikslams pasiekti kaltininkas naudoja prievartą. Kaltininkas suvokia, kad verčia kitą asmenį įvykdyti pareikštą neteisėtą turtinę pretenziją panaudodamas psichinę prievartą (grasindamas), ir nori taip veikti. Kaltininko sąžininga klaida galvojant, jog jis įgyvendina savo ar kito asmens turtinę teisę, neigia turto prievartavimo požymius. Tokiu atveju kaltininko veika gali būti kvalifikuojama kaip savavaldžiavimas.

Savavaldžiavimas gali būti padaromas tiek tiesiogine, tiek netiesiogine tyčia, t. y. kaltininkas turi suvokti pavojingos nusikalstamos veikos pobūdį, numatyti galimus padarinius ir tų padarinių norėti (tiesioginė tyčia) arba jų nenorėti, bet sąmoningai leisti jiems atsirasti (netiesioginė tyčia). Savavaldžiavimo intelektualinis momentas išreikštas taip, kad kaltininkas turi suvokti savo reikalavimo teisėtumą (turi suvokti, kad turi teisėtą turtinę pretenziją), šio reikalavimo patenkinimo būdą nesilaikant įstatymų nustatytos tvarkos, taipogi turi suvokti, kad savo veiksmais gali sukelti didelę žalą asmens teisėms ir teisėtiems interesams. Valinis momentas išreikštas kaltininko noru veikti nesilaikant įstatymų numatytos tvarkos, noru sukelti didelę žalą asmens teisėms ar interesams, arba nenoru sukelti didelės žalos bet sąmoningu leidimu jai atsirasti. Teismui sprendžiant klausimą dėl kaltininko tariamos teisės buvimo reikia atsižvelgti į tai, kad kaltininkas veikia klaidos įtakoje, jeigu jo klaida yra nepateisinama, t.y. jis turėjo ir galėjo suprasti, kad iš tikrųjų jokios teisės nevykdo, subjektyviosios savavaldžiavimo pusės nėra. Aiškinantis ar kaltininkas pagrįstai buvo įsitikinęs, kad įgyvendina savo ar kito asmens teisę reikia atkreipti dėmesį į kaltininko amžių, gyvenimo patirtį, išsilavinimą, socialinę brandą, jo įsitikinimo dėl teisės buvimo susiformavimo aplinkybes ir pan.

Apibendrinant tai kas išdėstyta darytina išvada, kad turto prievartavimas padaromas tik tiesiogine tyčia, kaltininkas turi suvokti, kad verčia nukentėjusį patenkinti kaltininko neteisėtą

68. Baudžiamoji teisė. Specialioji dalis. 1 knyga. Antras pataisytas ir papildytas leidimas. Vilnius, 2001 pusl 380;

turtinę pretenziją, šiam reikalavimui patenkinti naudojama prievarta, ir kaltininkas nori taip veikti. Savavaldžiavimas gali būti padaromas tiek tiesiogine, tiek netiesiogine tyčia. Savavaldžiaudamas kaltininkas (esant tiesioginei tyčiai) turi suvokti, kad veikia savavališkai, nesilaikydamas įstatymų numatytos tvarkos, numatyti, kad tokiais veiksmais sukels didelės žalos asmens teisėms ir teisėtiems interesams ir turi norėti taip veikti. Esant netiesioginei tyčiai turi suvokti, kad veikia savavališkai nesilaikydamas įstatymų numatytos tvarkos, numatyti, kad tokiais veiksmais gali sukelti didelės žalos asmens teisėms ir teisėtiems interesams ir tų padarinių nenorėti.

III. TURTO PRIEVARTAVIMO IR SAVAVALDŽIAVIMO NUSIKALTIMŲ KVALIFIKUOJANČIŲ POŽYMIŲ LYGINAMOJI ANALIZĖ

Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 181 straipsnio 2 dalyje, numatyti turto prievartavimo kvalifikuojantys požymiai: fizinio smurto pavartojimas, asmens laisvės atėmimas, asmens turto sunaikinimas arba sugadinimas, arba kitokiu būdu padarymas asmeniui didelės turtinės žalos. O. Fedosiukas pateikia fizinės prievartos sampratą – tai neteisėtas tyčinis prieš nukentėjusiojo valią, nukentėjusiojo organizmui daromas fizinis poveikis nukreiptas į nukentėjusiojo gyvybės atėmimą, žalos nukentėjusiojo sveikatai padarymą, fizinio skausmo ar kitų kančių sukėlimą, laisvės atėmimą arba kitokios bejėgiškos būklės sudarymą⁶⁹.

Iš Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato nutarimo “Dėl teismų praktikos nagrinėjant turto prievartavimo baudžiamąsias bylas” matome, kad fizinis smurto panaudojimas apima tik tokias veikas kaip smūgių sudavimą, kitokius veiksmus dėl kurių asmuo kenčia fizines kančias. Fizinis smurtas nukentėjusiojo atžvilgiu dažniausiai pasireiškia smūgių sudavimu rankomis, spardymu kojomis, tačiau nukentėjusiojo organizmui gali būti padaromas fizinis poveikis, kuriuo siekiama sukelti fizinį skausmą. Fizinio smurto panaudojimas, kaip kvalifikuojantis turto prievartavimą požymis, taikomas tais atvejais, kai jis naudojamas nukentėjusiajam įbauginti⁷⁰. Jeigu fizinis smurtas naudojamas tik kaip kerštas nukentėjusiajam už reikalavimo nevykdymą, kai turto prievartavimas jau yra nutrauktas, fizinio smurto panaudojimas kvalifikuojamas kaip atskiras nusikaltimas, netaikant atitinkamo kvalifikuojančio požymio. Turto prievartavimas panaudojant fizinį smurtą apima nežymų ir nesunkų sveikatos sutrikdymą, taip pat fizinio skausmo sukėlimą. R. V. nuteistas pagal BK 181 straipsnio 2 dalį už tai, kad, panaudodamas prieš nukentėjusįjį P. M. fizinį smurtą, (nukentėjusiajam sudavė du kartus į kairįjį smilkinį) atvirai reikalavo perduoti jam 200 Lt. Šiuo atveju fizinio smurto panaudojimas buvo reikšmingesnis nei reikalaujama suma. Nusikalstama veika teisingai kvalifikuota pagal BK 181 straipsnio 2 dalį, nes buvo visi šio nusikaltimo požymiai. Turto prievartavimas, numatytas BK 181 straipsnio 2 dalyje, tai atviras ar užmaskuotas savo ar kitų asmenų naudai, nesant teisėto pagrindo, vertimas kitą asmenį perduoti turtą, suteikti turtinę teisę ar atleisti nuo turtinės pareigos arba atlikti kitus turtinio pobūdžio veiksmus, arba nuo jų susilaikyti, panaudojant fizinį

69.prieiga www.mruni.lt/mru_lt_dokumentai/katedros/baudziamosios_teises_katedra/paskaitos/Nusik_turtui_2.ppt;

70. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo biuletenis „Teismų praktika“ Nr. 3-4 pusl. 92.

smurtą, atimant asmeninę laisvę, sunaikinant ar sugadinant jo turtą arba kitokiu būdu padarant jam didelės turčinės žalos. Turto prievartavimą kvalifikuojantis požymis – fizinio smurto panaudojimas – apima smūgių sudavimą, kitokius veiksmus, dėl kurių asmuo kenčia fizinės kančias ar apribojama jo laisvė, taip pat nesunkų sveikatos sutrikdymą⁷¹. Jeigu kaltininkas, prievartaudamas turtą, nužudo nukentėjusįjį ar kitą asmenį, jo veika kvalifikuojama pagal sutaptį⁷². Iki tol vadovaujantis Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 1996 m. birželio 21 d. nutarimu Nr. 43 nukentėjusiojo ar jam artimo žmogaus nužudymas prievartaujant turtą turėjo būti kvalifikuojamas tik pagal tuometinį BK 105 straipsnio 8 punktą, kas atitikų dabartinio LR BK 129 straipsnio 2 dalies 9 punktą (nužudymas dėl savanaudiškų paskatų). Kitas turto prievartavimą kvalifikuojantis požymis yra laisvės atėmimas asmeniui. Laisvės atėmimas suprantamas kaip tyčinis atėmimas nukentėjusiajam fizinės galimybės lemti savo buvimo vietą⁷³. Šis turto prievartavimą kvalifikuojantis požymis taikytinas tada, kai tai palengvina kaltininko tikslų įgyvendinimą, sudaro sąlygas efektyviau bauginti nukentėjusįjį. Nagrinėjamas kvalifikuojantis požymis O. Fedosiuko nuomone apima: 1) žmogaus pagrobimą, t. y., perkėlimą prieš jo valią iš jo buvimo vietos į kitą vietą ir laikymą toje vietoje; 2) žmogaus laisvės apribojimą, pvz., uždarant jį patalpoje, neleidžiant išeiti iš namų, užrakinant, taip pat surišant, surakinant, laikant rankom ir pan⁷⁴. Kvalifikuojantys požymiai, tiek fizinio smurto panaudojimas, tiek laisvės atėmimas apima laisvės apribojimą. Tačiau kvalifikuojantis požymis fizinio smurto panaudojimas apima laisvės apribojimą tais atvejais, kai asmeniui laisvė apribojama panaudojant fizinį smurtą, o kvalifikuojantis požymis laisvės atėmimas apima laisvės apribojimą tais atvejais, kai asmeniui laisvė apribojama nenaudojant fizinio smurto pvz: asmuo panaudojus apgaulę (ar jos nepanaudojus) užrakinamas prieš jo valią patalpoje, neleidžiant išeiti, surišant, surakinant miegantį asmenį ir pan. Kita byla kurioje Lotfi Ait Nasser nuteistas pagal BK 181 straipsnio 3 dalį už tai, kad kartu su nenustatytu asmeniu 2002 m. gruodžio 2 d., apie 10.30 val., apgaule įviliojo Mathew Kutty Kannimel Oonnoonng į butą, esantį Vilniuje, siekdamas palaužti nukentėjusiojo valią, grasino nužudyti ir panaudoti fizinį

71. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo baudžiamųjų bylų skyriaus 2008m. kovo 8d. nutartis 2K-147/2008;

72. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2004m. birželio 18d. nutarimas Nr. 46 “Dėl teismų praktikos nusikaltimų žmogaus gyvybei byloje” Teismų praktika Nr. 21. Vilnius, 2004 pusl. 219;

73. Fedosiuk O. Turto prievartavimas ir jo kvalifikavimas. Monografija. Lietuvos teisės universitetas. Vilnius, 2002 pusl 165;

74. Fedosiuk O. Turto prievartavimas ir jo kvalifikavimas. Monografija. Lietuvos teisės universitetas. Vilnius, 2002 pusl 165;

smurtą, surišo nukentėjusiajam rankas, taip atimdamas jam laisvę, sudavė šešis smūgius rankomis į veidą, padarydamas nesunkų sveikatos sutrikdymą, grasino daiktu, panašiu į pistoletą, laikydamas jį nukentėjusiajam prie galvos, ir neturėdamas teisėto pagrindo atvirai reikalavo perduoti 300 000 Jungtinių Arabų Emiratų dirhamų (283 902 Lt) arba čekį tai pačiai sumai už tai, kad nukentėjusysis būtų išlaisvintas⁷⁵. Nuteistasis apgaule įsiviliojo nukentėjusįjį pas save į butą, surišo jam rankas, tokiu būdu atėmė nukentėjusiajam laisvę. Jei kaltininkai nebūtų reikalavę didelės vertės turto 300 000 Jungtinių Arabų Emiratų dirhamų (283 902 Lt), nebūtų pavartoję fizinio smurto, tai jų veika būtų kvalifikuota pagal LR BK 181 straipsnio 2 dalį, kvalifikuojamasis požymis laisvės atėmimas. Tokie turto prievartautojo veiksmai, susiję su laisvės atėmimu, visiškai apima tiek neteisėtą laisvės atėmimą, reglamentuotą LR BK 146 straipsnyje, tiek vaiko pagrobimą reglamentuotą LR BK 156 straipsnyje ir jų atskirai kvalifikuoti nereikia. Pavyzdžiui E. B., R. B ir R. B pirmos instancijos teismo buvo nuteiti pagal LR BK 146 straipsnio 2 dalį ir 181 straipsnio 2 dalį už tai, kad, veikdami organizuota grupe, panaudojo fizinį ir psichinį smurtą, turto prievartavimo tikslu R. B. ir R. B. jėga ištraukė S. Z. ir D. Z. iš taksi automobilio, sudavė S. Z. ne mažiau kaip tris smūgius kumščiais į veidą, pilvą, D. Z. ne mažiau kaip du smūgius kumščiais į pilvą, jėga įstūmė juos į automobilį, suguldė ant automobilio grindų, prievarta nugabeno į tyrimo metu nenustatytą vietą Kauno mieste ar priemiestyje, kur jėga laikė uždėję jiems ant galvų polietileningus maišelius. Vėliau prie šios nusikalstamos veikos prisijungus E. B., tęsdami veiką, grasindami S. Z. ir D. Z. fiziniu susidorojimu, vertė S. Z. perduoti didelės vertės turtą ir suteikti turtinę teisę dėl 52 000 Lt perdavimo, privertė jį surašyti du fiktyvius skolos raštelius apie menamą S. Z. skolą R. B. ir D. S. kiekvienam po 26 000 Lt. Apeliacinės instancijos teismas konstatavo, kad laisvės atėmimas yra vienas iš BK 181 straipsnio 2 dalyje nustatytos nusikalstamos veikos – turto prievartavimo kvalifikuojančių požymių, todėl pirmosios instancijos teismas netinkamai papildomai kvalifikavo nuteistųjų veiką pagal BK 146 straipsnio 2 dalį ir pagal šį straipsnį išteisino, jiems nepadarius veikos, turinčios šio nusikaltimo požymių⁷⁶. Laikas kuriam nukentėjusysis netenka laisvės, turi būti pakankamas, kad būtų galima tvirtinti, jog nukentėjusiajam iš tiesų buvo atimta laisvė. Tai jau teismo vertinimo dalykas. Pvz., M. K. buvo nuteista pagal BK 180 straipsnio 1 dalį, 181 straipsnio 2 dalį ir 302 straipsnio 1 dalį už tai, kad, veikdama bendrininkų grupe su M.

75. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005m. vasario 22d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-172/2005;

76. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005m. gegužės 3d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-323/2005;

M., A. Š. ir A. S., mėgino sustabdyti einantį I. T. jį užkalbindama bei sulaikydama rankomis, tuo pat metu M. M. su A. Š. panaudojo fizinę jėgą, t. y., sugriebė I. T. už rankų ir prieš jo valią įsodino į A. S. vairuojamą automobilį „Ford Fiesta” ir taip atėmė nukentėjusiajam laisvę. Automobilyje M. M., A. Š. ir M. K. panaudojo prieš nukentėjusįjį fizinį smurtą, t. y. sudavė rankomis į veidą, tęsdami nusikalstamą veiką, būdami neteisėtai atėmę I. T. laisvę nuo 2004 m. kovo 5 d. 20.25 val. iki 2004 m. kovo 6 d. 06.00 val., vežiojo nukentėjusįjį po Žaliųjų ežerų, Jeruzalės, Baltupių, Justiniškių rajonus, M. M. bei A. Š. naudojo prieš jį fizinį smurtą, t. y., sudavė per veidą, taip padarė nukentėjusiajam nežymų sveikatos sutrikdymą, grasino psichiniu smurtu, fiziniu susidorojimu, tyčiojosi iš nukentėjusiojo siūlydami jam atlikti žmogaus garbę bei orumą žeminančius veiksmus, tuo pat metu A. Š. ir M. K. privertė I.T. gerti alkoholinius gėrimus (0,5 l talpos alaus butelį bei apie 350 g stipraus alkoholinio gėrimo „Dainava”) tam, kad galutinai palaužtų nukentėjusiojo priešinimąsi ir, neturėdami teisėto pagrindo, reikalavo, kad I. T. perduotų turtą. Nukentėjusiajam pirmosios instancijos teismas priteisė 20000 Lt neturtinės žalos. Apeliacinės instancijos teismas patenkino nuteistųjų M. K. ir A. Š. apeliacinių skundų reikalavimą sumažinti priteistos neturtinės žalos dydį iki 10 000 Lt. Apeliacinės instancijos teismas, sumažindamas priteistos neturtinės žalos dydį, konstatavo, kad nusikalstamais veiksmais nukentėjusiajam nebuvo sukelta sunkių ar ilgai besitęsiančių pasekmių, kėsintasi į nukentėjusiojo turtines teises, realiai užvaldytas tik nedidelės vertės turtas, turtinė žala jam visiškai atlyginta, plėšimo metu padarytas nežymus sveikatos sutrikdymas ir, atsižvelgęs į visas šias aplinkybes, taip pat į nuteistųjų turtinę padėtį bei į tai, kad nukentėjusiajam laisvė buvo atimta ilgą laiką, prieš jį panaudotas fizinis smurtas, nusprendė, kad teisingumo ir protingumo kriterijus labiau atitiktų mažesnę sumą, t. y. 10 000 Lt⁷⁷. Iki įsodinimo į automobilį M. K. sustabdė nukentėjusįjį, laikė jį už rankos, bet toks nuteistosios veiksmas truko trumpą laiką, todėl teismas tokio jos veiksmo nekvalifikavo kaip asmens laisvės atėmimo. Tačiau situacija pasikeitė, kai nukentėjusysis buvo įsodintas į automobilį, prievarta girdomas alkoholiniais gėrimais, siekiant palaužti nukentėjusiojo pasipriešinimą, vežiojamas po Vilniaus miesto rajonus. Laisvė nukentėjusiajam gali būti atimta tiek fizine prievarta, tiek ir kitais būdais, pvz., grasinimais, apgaule, piktnaudžiaujant pasitikėjimu arba pasinaudojant nukentėjusiojo bejėgiškumu. Laisvės atėmimas prievartaujant

77. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005m. rugėjo 20d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-250/2005.

turtą gali pasireikšti kaip priemonė pristatyti nukentėjusįjį į tam tikrą vietą, kur kaltininkui yra patogiau išsakyti savo reikalavimą ir kartu nukentėjusįjį įbauginti. Pvz., kaltininkas nusivežtu nukentėjusįjį į nuošalią vietą, į mišką, kur nebūtų pašalinių asmenų. Laisvės atėmimas prievartaujant turtą gali pasireikšti kaip žmogaus laikymas nelaisvėje ilgesnį laiką bauginimo ar kankinimo tikslais, verčiant nukentėjusįjį pasirašyti skolos raštus, išgaunant sutikimą ateityje įvykdyti reikalavimą, skambinti artimiesiems, kad paskolintų pinigų, išpirktų tariamą nukentėjusiojo skolas ir pan. Siekiant priversti kitą asmenį sumokėti išpirką už nukentėjusiojo paleidimą ar atlikti kitą turtinį veiksma. E. M. nuteistas už tai, kad veikdamas grupe su D. S., įrėmus nukentėjusiajam G.V. į šoną peilį, prievarta įsodino pastarąjį į automobilį, nugabeno į A. V. priklausantį butą, ten prievarta laikė nukentėjusįjį jį mušdami (D. S. sudavė per galvą ąsočiu, buteliu, bei smūgiavo rankomis ir kojomis, E. M. sudavė keletą smūgių) ir be teisėto pagrindo reikalavo duoti 400 Lt. Tęsdami veiką bendrininkai automobiliu nukentėjusįjį G. V. nugabeno į kitą butą, kur prieš jo valią laikė, vartojo fizinį smurtą (D. S. suduodant daugybinius smūgius į įvairias kūno vietas ir pjaustant, duriant peiliu rankas, kojas), už tariamai padarytą vagystę reikalavo perduoti pinigų, vertė nukentėjusįjį skambinti tėvui V. V., kad šis atvežtų reikalaujamą pinigų sumą, o V. V. ją atvežus sekančią dieną, paėmė iš jo 300 Lt, prieš tai perdavę sužalotą sūnų G. V.⁷⁸. Laisvės atėmimas gali pasireikšti kaip žmogaus laikymas nelaisvėje, siekiant, kad asmuo neatliktų tam tikro turtinio veiksmo po to, kai jis nesutiko susilaikyti nuo šio veiksmo atlikimo “geruoju”, pvz., kad negalėtų dalyvauti varžytinėse. Kitas kvalifikuojantysis požymis turto prievartavimo atveju yra turto sunaikinimas arba sugadinimas, kuris yra taikomas tais atvejais kai turtas sunaikinamas arba sugadinamas siekiant įbauginti nukentėjusįjį, palenkinti jį, kad atliktų kaltininko reikalaujamus veiksmus arba, kad susilaikytų nuo tam tikrų veiksmų atlikimo. Dar kartą pasikartosiu, kad sunaikintas turtas: 1) netenka savo ekonominės – ūkinės vertės, 2) tampa nebenaudojamas pagal paskirtį, 3) tokio turto negalima atstatyti ar suremontuoti. Sugadintas turtas: 1) šio turto vertė sumažėja, 2) toks turtas tampa iš dalies nebepanaudojamas pagal paskirtį, 3) jis gali būti atstatytas, suremontuotas. Sunaikinti ar sugadinti turtą galima įvairiais veiksmais: padegant, sulaužant, sudaužant, susprogdinant ir pan. Turto sunaikinimas ar sugadinimas, padarytas kerštauojant nukentėjusiajam, už tai, kad nepavyko priversti asmens atlikti kaltininko reikalaujamus veiksmus po to kai turto prievartavimo aktas nebetęsiamas, nesudaro pagrindo inkriminuoti nagrinėjamo kvalifikuojančio požymio. Tokiais

78. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007m. vasario 7d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-194/2007.

atvejais turėtų būti taikomas LR BK 187 straipsnis numatantis atsakomybę už turto sunaikinimą ar sugadinimą ir kvalifikuotinas atskirai nuo turto prievartavimo. Kai kerštauojant turtas yra sunaikinamas arba sugadinamas gali būti kvalifikuojamas kaip turto prievartavimo kvalifikuojantis požymis turto sunaikinimas ar sugadinimas prievartaujant turtą tais atvejais kai tokie kaltininko veiksmai yra tuo pačiu ir tolesnio spaudimo priemonė, kai jais ne vien kerštauojama, bet ir toliau siekiama bauginti asmenį ir palaužti jo valią⁷⁹. Toliau aptariamas turto prievartavimo nusikaltimo kvalifikuojamasis požymis didelės turtinės žalos padarymas. Vadovaujantis LR CK 6.249 straipsniu turtine žala laikytina “asmens turto netekimas arba sužalojimas, turėtos išlaidos (tiesioginiai nuostoliai), taip pat negautos pajamos, kurias asmuo būtų gavęs, jeigu nebūtų buvę neteisėtų veiksmų“. Turtinės žalos nustatymas paliktas teismo nuožiūrai. Nustatinėdamas turtinės žalos dydį teismas atsižvelgia į žalą padariusio asmens kaltę, į padaryto nusikaltimo pasekmes, kaltininko turtinę padėtį, į sąžiningumo, teisingumo ir protingumo principus, ir kitas svarbias bylos aplinkybes. Senato nutarime Nr. 43 „Dėl teismų praktikos nagrinėjant turto prievartavimo baudžiamąsias bylas“ pasisakyta, kad kiekvienu konkrečiu atveju nustatinėjant žalos dydį teismas turi atsižvelgti ne tik į žalos piniginę išraišką, bet ir į nukentėjusiojo materialinę padėtį, išlaikytinių buvimą ir kitas aplinkybes⁸⁰.

LR BK 181 straipsnio 3 dalyje išvardyti itin kvalifikuojantys turto prievartavimo nusikaltimo požymiai, t. y., didelės vertės turtas, didelės mokslinės, istorinės ar kultūrinės reikšmės turinčios vertybės ir turto prievartavimas organizuotoje grupėje.

Didelės vertės turto prievartavimo atveju kaltininko tyčia yra nukreipta į didelės vertės turtinės naudos gavimą. LR BK 190 straipsnyje pateiktas turto vertės išaiškinimas. Didelės vertės turtu laikytinas turtas, kurio vertė viršija 250 MGL dydžio sumą. Šiuo metu 1 MGL yra lygus 130 Lt⁸¹. Pagal šiuo metu galiojančius Lietuvos Respublikos įstatymus didelės vertės turtu laikytinas turtas, kuris viršija 250 MGL dydžio sumą, t. y., sumą viršijančią 32500 Lt. Nustatinėjant didelės vertės turto prievartavimą svarbu atkreipti dėmesį į kaltininko tyčią – kokios vertės turtą jis iš tikrųjų realiai ketino išreikalauti. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nagrinėjo baudžiamąją bylą kurioje R. D. buvo kaltinamas pagal BK

79. Fedosiuk O. Turto prievartavimas ir jo kvalifikavimas. Monografija. Lietuvos teisės universitetas. Vilnius, 2002 pusl 169.

80. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo biuletenis „Teismų praktika“ Nr. 3-4 pusl. 92.

81. Lietuvo Respublikos „2007 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetinių finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymas“: Valstybės Žinios., 2006. Nr. 138-5265.

181straipsnio 3 dalį tuo, kad vertė R. R. perduoti didelės vertės turta – 13 000 eurų už R. R. individualios įmonės vilkiko sugražinimą. Aukščiausiasis Teismas mano, kad apeliacinės instancijos teismas, tikrindamas pirmosios instancijos teismo nuosprendžio dalį, susijusią su R. D. nuteisimu už R. R. individualios įmonės turto prievartavimą, pagrįstai konstatavo, kad didelės vertės turto prievartavimo nusikaltimuose būtina atsižvelgti į kaltininko tyčią – kokios vertės turta jis iš tikrųjų realiai ketino išreikalauti. Pokalbiuose tarp R. D. ir R. R. buvo minima 13 000 eurų suma. Tuo tarpu kvalifikuojant nusikalstamą veiką pagal BK 181 straipsnį atsižvelgtina į turto vertę, kurios iš tiesų buvo neteisėtai reikalaujama, o ne į bet kokią kitą pokalbiuose paminėtą sumą. Iš teismų išnagrinėtų įrodymų matyti, kad iš tiesų R. D. prievartavo R. R. individualios įmonės turta, kurio vertė neviršija 9000 eurų. (31 050 Lt) Toje pačioje byloje teismas pasisakė, kad turto prievartavimas kvalifikuojamas kaip pavienis nusikaltimas, jei turint vieningą tyčią tuo pačiu motyvu buvo kelis kartus reikalaujama iš to paties nukentėjusiojo konkreti pinigų suma ar turtas nepriklausomai nuo to, kad keitėsi reikalaujama pinigų suma, turtas ar grasinimų pobūdis. Todėl teismas netenkino prokuroro prašymo veiką kvalifikuoti pagal LR BK 181 str. 3d⁸². Taigi turto vertė lemia turto prievartavimo kvalifikavimą pagal atskiras BK 181 straipsnio dalis. Jei turto prievartautojas siekė užvaldyti didelės vertės svetimą turta, tačiau dėl priežasčių, nepriklausiusių nuo jo valios, užvaldė, pasisavino mažesnės vertės turta, jo veika kvalifikuotina kaip pasikėsinimas prievartauti didelės vertės svetimą turta. Turtinės naudos vertė pagal LR BK 190 str. apskaičiuojama atsižvelgiant į MGL, kuris galiojo nusikaltimo padarymo metu.

Kitas kvalifikuojantis turto prievartavimo požymis yra didelę mokslinę, istorinę, kultūrinę reikšmę turinčių vertybių prievartavimas. 1995 metų birželio 24 dieną Lietuva prisijungė prie UNIDROID konvencijos dėl pavogtų ir neteisėtai išvežtų kultūros objektų⁸³. Įstatymų leidėjas didelės mokslinės, istorinės, kultūrinės reikšmės turinčių vertybių prievartavimą prilygino sunkiam nusikaltimui. Didelės mokslinės, istorinės, kultūrinės reikšmės objektų sąrašas pateikiamas dviejuose įstatymuose⁸⁴. Tai daiktai, turintys didelę kultūrinę vertę, reikšmingi etniniu, archeologiniu, istoriniu, techniniu, religiniu ir kitais požiūriais, tokie daiktai

82. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006m. birželio 6d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-462/2006;

83. 1995m. UNIDROID konvencija „Dėl pavogtų ar neteisėtai išvežtų kultūros objektų“. Valstybės Žinios 1997. Nr. 8-139;

84. Žiūrėti Lietuvos Respublikos kilnojamųjų kultūros vertybių apsaugos įstatymo pakeitimo įstatyme. Valstybės žinios, 2004, Nr. 171-6294; Lietuvos Respublikos nekilnojamųjų kultūros vertybių apsaugos įstatymo pakeitimo įstatyme. Valstybės žinios, 2002, Nr. 123-5552.

įtraukiami į kilnojamųjų kultūros vertybių apskaitą. Tokiomis vertybėmis galėtų būti laikomi visi archeologiniai radiniai, meno vertybės, paveikslai, muzikos kūriniai, žemėlapiai, knygos ir t. t., daiktai, turintys numizmatinę vertę – medaliai, ordinaai, monetos. Įvairios botanikos kolekcijos, zoologijos kolekcijos, rinkiniai, turintys kultūrinę vertę. Fotografijos ir kino juostos, jų negatyvai. Kiti daiktai sukurti prieš penkiasdešimt metų ir anksčiau. Šiuo kvalifikuojančiu požymiu LR BK papildytas neseniai, todėl praktika dėl šio kvalifikuojančio požymio taikymo dar tik formuojasi.

Kvalifikuojančio požymio - turto prievartavimas organizuotoje grupėje taikymas. LR BK 25 straipsnio 3 dalyje pateikta organizuotos grupės sąvoka. „Organizuota grupė yra tada, kai bet kurioje nusikalstamos veikos stadijoje du ar daugiau asmenų susitaria daryti kelis nusikaltimus arba vieną sunkų ar labai sunkų nusikaltimą ir kiekvienas grupės narys, darydamas nusikaltimą, atlieka tam tikrą užduotį ar turi skirtingą vaidmenį“⁸⁵. A. Gutauskas pateikia organizuotos grupės sampratą - tai grupė, kai du arba daugiau asmenų iš anksto susitaria daryti vieną arba kelis nusikaltimus ir kiekvienas grupės narys, darydamas nusikaltimą, atlieka tam tikrą užduotį arba turi skirtingą vaidmenį, jis išskiria organizuotos grupės požymius: 1) išankstinis susitarimas; 2) (išankstinis susitarimas) padaryti vieną ar kelis nusikaltimus; 3) vaidmenų arba užduočių pasiskirstymas⁸⁶. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentare pateikiama organizuotos grupės narių veikla „organizuotos grupės nariai iš anksto aptaria, suderina svarbiausius numatomos nusikalstamos veikos momentus: parengiamas nusikaltimo padarymo planas, numatomas nusikaltimo padarymo (ir slėpimo) mechanizmas, bendrininkams nurodomos užduotys, paskirstomi vaidmenys, susitariama dėl nusikaltimo padarymo būdo, laiko, vietos“⁸⁷. Organizuota grupė gali susiformuoti rengimosi padaryti nusikaltimą stadijoje arba jau pradėtos ir tęsiamos nusikalstamos veikos metu. Nustatant ar asmenys veikė kaip organizuota grupė, sprendžiama iš to, ar buvo suderinti jų veiksmai, susitarimas, paskirstyti vaidmenys, ar kaltininkai suprato dalyvaujantys organizuotoje grupėje, ar buvo tam tikri besitiesiantys ryšiai ir pan.

LR BK 294 straipsnio 2 dalyje įtvirtinti savavaldžiavimo kvalifikuojantys požymiai:

85. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Bendroji dalis. Teisinės informacijos centras. Vilnius, 2004 pusl. 166-167;

86. Gutauskas A. Organizuota grupė kaip organizuoto nusikalstamumo forma ir jos baudžiamasis teisinis vertinimas. Jurisprudencija, 2003 Nr. 41(33) pusl. 63-64.

87. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Bendroji dalis. Teisinės informacijos centras. Vilnius, 2004 pusl. 166-167;

fizinės ar psichinės prievartos panaudojimas prieš nukentėjusįjį ar jo artimą asmenį. Fizinė ar psichinė prievarta gali būti panaudota tiek prieš nukentėjusįjį tiek prieš jam artimą asmenį. Nukentėjusiajam artimu asmeniu laikytinas bet kuris žmogus, kurio likimas rūpi nukentėjusiajam⁸⁸. Toks nukentėjusiajam artimo asmens traktavimas leidžia taikyti savavaldžiavimo normą ir tais atvejais kai nukentėjusiajam artimas asmuo nėra susijęs giminytės ryšiais su nukentėjusiuoju. Fizinė ir psichinė prievarta savavaldžiavimo atveju turi būti naudojama kaip priemonė priversti nukentėjusįjį įvykdyti prievolę. Psichinė prievartos samprata aptarta (žiūrėti darbo pusr. 25). Savavaldžiavimo atveju kaltininkas, panaudodamas psichinę prievartą, gali grasinti įvairiais veiksmais. O. Fedosiuk nurodo, kad kvalifikuotą savavaldžiavimo sudėtį gali sudaryti tik patys pavojingiausi grasinimai, tokie kaip: grasinimas panaudoti fizinį smurtą, sunaikinti ar sugadinti turtą, ar kitokiu būdu padaryti didelės žalos asmens teisėms ar interesams⁸⁹. Pvz: M. S. ir M. K., nuteisti už tai, kad, reikalauti iš nukentėjusiųjų gražinti M. S. tariamą skolą (kaltininkai manė, kad jie turi tokią teisę), nesilaikydami įstatymų nustatytos tvarkos ėmėsi savavališkai įgyvendinti šią tariamą ir ginčijamą teisę bei, panaudodami nukentėjusiųjų atžvilgiu psichinę prievartą – M. K. demonstruojant peilį su iššokančia geležte, tokiais savo veiksmais rodant, kad gali jį panaudoti, paėmė A. G. priklausantį turtą, kurio bendra vertė 1100 Lt, taip padarydami didelę žalą nukentėjusiųjų teisėms ir teisėtiems interesams. M. K. kasaciniame skunde nurodo, kad peilį su iššokančia geležte išsitraukė atsitiktinai, sukinėdamas rankose peilį, nukentėjusiajam nieko nesakė, negrasino ir nedarė nieko, kas įgalintų šį veiksmažį priskirti prie reikalavimo atiduoti turtą. Teismas pasisakė, kad šiais kaltininko veiksmais, buvo kuriamas grėsmingas fonas M.S. reiškiams reikalavimams, pasireišskiantis kaip psichologinė prievarta. Teismai pagrįstai atmetė M. K. aiškinimą, kad jis tik nesąmoningai žaidė su peiliu, nes, esant normaliam žmonių tarpusavio bendravimui, niekas svetimame bute prieš asmenis, kuriuos mato pirmą kartą, nedemonstruoja peilio⁹⁰. Šiuo atveju M. K. veiksmus (peilio demonstravimą) teismas įvertino kaip psichinės prievartos panaudojimą, kuriant grėsmingą foną, nors teismas ir nepasisakė, bet manyčiau, kad tokius M. K. veiksmus nukentėjusieji vertino kaip psichinę prievartą, kurios metu grasinimai buvo nukreipti į nukentėjusiųjų sveikatos sužalojimą, gal net gyvybės atėmimą.

88. prieiga http://www.mruni.lt/mru_lt_dokumentai/katedros/baudziamosios_teises_katedra/paskaitos/Nusik_vald_tv_ark.ppt#342,11,ES;

89. prieiga http://www.mruni.lt/mru_lt_dokumentai/katedros/baudziamosios_teises_katedra/paskaitos/Nusik_vald_tv_ark.ppt#342,11,ES

90. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007m. gruodžio 11d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-765/ 2007.

Tais atvejais, kai kaltininkas, savavaldžiaudamas visuotinai pavojingu būdu, sunaikina ar sugadina svetimą turtą, jo veika kvalifikuojama pagal idealią sutaptį. Lietuvos Apeliacinis Teismas suformavo tokią praktiką, kad svetimo turto sugadinimas ar sunaikinimas visuotinai pavojingu būdu nėra sudedamoji dalis veikos, numatytos BK 294 straipsnyje. Todėl, jei kaltininkas savavaldžiaudamas visuotinai pavojingu būdu sunaikina ar sugadina svetimą turtą, tai turto sugadinimas ir sunaikinimas visuotinai pavojingu būdu reikalauja atskiro tokios veikos kvalifikavimo pagal BK 187 straipsnio 2 dalį. A. J. ir M. R. padarytos nusikalstamos veikos negalima aprėpti viena norma. Jie viena veika tuo pačiu metu padarė kelias nusikalstamas veikas, numatytas skirtinguose BK specialiosios dalies straipsniuose (idealoji nusikaltimų sutaptis), už ką turi atsakyti. Todėl A. J. ir M. R. greta savavaldžiavimo pripažintini kaltais pagal BK 187 straipsnio 2 dalį už G. N. turto sunaikinimą visuotinai pavojingu būdu⁹¹. Nagrinėjant turto prievartavimo ir savavaldžiavimo kvalifikuojančius požymius kyla klausimas, kuo skiriasi turto prievartavimo kvalifikuojantis požymis fizinio smurto panaudojimas nuo savavaldžiavimo kvalifikuojančio požymio fizinės prievartos. Sąvokos iš pirmo žvilgsnio panašios, tačiau nėra tapačios, O. Fedosiuk pateikia fizinės prievartos sampratą – tai neteisėtas tyčinis prieš nukentėjusiojo valią, nukentėjusiojo organizmui daromas fizinis poveikis, nukreiptas į nukentėjusiojo gyvybės atėmimą, žalos nukentėjusiojo sveikatai padarymą, fizinio skausmo ar kitų kančių sukėlimą, laisvės atėmimą arba kitokios bejėgiškos būklės sudarymą⁹². Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato nutarime Nr. 43 “Dėl teismų praktikos nagrinėjant turto prievartavimo baudžiamąsias bylas” pasisakyta, kad fizinis smurtas apima tik tokias veikas kaip smūgių sudavimą, kitokius veiksmus, dėl kurių asmuo kenčia fizines kančias ar apribojama jo laisvė, taip pat lengvo (nežymaus) ir apysunkio (nesunkaus) kūno sužalojimo padarymą. Todėl manyčiau, kad fizinės prievartos samprata yra platesnė, nes ji apima bet kokį, neteisėtą, tyčinį prieš nukentėjusiojo valią, jo organizmui daromą fizinį poveikį.

Teismų praktikoje pasitaiko tokių atvejų kai savavaldžiavimo atveju asmenys panaudoję fizinę ar psichinę prievartą prašo jų veikas kvalifikuoti ne pagal Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 294 straipsnio 2d., o pagal Administracinių teisės pažeidimų kodekso 188 straipsnį. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nagrinėjo baudžiamąją bylą, kurioje A. T. ir L. T. nuteisti už tai, kad veikdami bendrininkų grupę savavaldžiavo: 2004 m. rugpjūčio 6 d.

91. Lietuvos Apeliacinio Teismo 2007m. vasario 8d. nutarimas baudžiamojoje byloje Nr. 1A-97/2007;

92. prieiga www.mruni.lt/mru_lt/dokumentai/katedros/naudziamosios_teises_katedra/paskaitos/Nusik_turtui_2.ppt;

savavališkai, nesilaikydami įstatymų nustatytos tvarkos, vykdė tariamą savo teisę, t. y., nepranešę policijos darbuotojams apie tai, kad prekybos centre „Mega Plaza“, pavogta A. T. pinigine su 1500 Lt ir mobiliojo ryšio telefonas „Nokia“, pasivijo iš prekybos centro išėjusius D. G. ir R. G., A. T., paėmęs už rankos, nusivedė D. G. už prekybos centro „Mega Plaza“. Ten už rankos D. G. laikė L. U. A. T. iš R. G. atėmė mobiliojo ryšio telefoną „Nokia 3310“. Šiam išsigandus ir pabėgus, jis paėmė už rankos D. G. ir kartu su L. U. prievarta nusivedė jį į miškelį, esantį Klaipėdoje, prie Klaipėdos miesto stadiono. Ten panaudodamas psichinę prievartą, t. y., palenkęs jo sprandą, smūgiavo į nugarą, ranka trenkė per veidą, taip padarė D. G. nežymų sveikatos sutrikdymą ir, grasindamas D. G., kad nuveš jį į sodą, kuriame šis numirs ir nebepamatys mamos, reikalavo grąžinti tariamai iš jo pagrobtus 1500 Lt ir mobiliojo ryšio telefoną „Nokia“. Kasatorė taip pat skunde nurodo, kad pagal nustatytas bylos aplinkybes ji nemušė nukentėjusiųjų, tačiau teismui tinkamai nemotyvavus fizinio ar psichinio smurto panaudojimo fakto lieka neaišku, kodėl jos padaryta veika yra pripažinta nusikaltimu, o ne administraciniu teisės pažeidimu, numatytu Administracinių teisės pažeidimų kodekso (toliau ATPK) 188 straipsnyje. Teismas dėl kasatorių veikos kvalifikavimo pasisakė aiškiai. Pagal ATPK 9 straipsnio 2 dalį administracinė atsakomybė už šiame kodekse numatytus teisės pažeidimus atsiranda, jeigu savo pobūdžiu šie pažeidimai pagal galiojančius įstatymus neužtraukia baudžiamosios atsakomybės. ATPK 188 straipsnyje (savavaldžiavimas) yra numatyta atsakomybė už savavališką, nesilaikant įstatymų nustatytos tvarkos, vykdymą savo tikros ar tariamos teisės, ginčijamos kito asmens, nepadariusi esminės žalos piliečių teisėms ar teisėtiems interesams arba valstybinėms ar visuomeninėms įmonėms, įstaigoms arba organizacijoms. Atsakomybė už savavaldžiavimą pagal BK 281 straipsnio 2 dalį nustatyta tam, kas savavaldžiavo panaudodamas psichinę ar fizinę prievartą nukentėjusiajam ar jo artimam asmeniui. Kai kaltinikas pavartoja psichinę ar fizinę prievartą jo veika negali būti pripažinta administraciniu teisės pažeidimu pagal ATPK 188 straipsnį, o kvalifikuota pagal BK 294 straipsnio 2 dalį, nes šis ATPK straipsnis neapima fizinio ar psichinio smurto panaudojimo savavaldžiavimo atveju⁹³. Pabaigai norėčiau paminėti, kad savavališkas teisės realizavimas (nenaudojant fizinės, psichinės prievartos) nesukėlęs didelės žalos baudžiamas pagal ATPK 188 str.

Apibendrinant tai kas išdėstyta darytinos išvados:

93. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. gruodžio 4 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-831/2007;

1) kvalifikuojantis požymis fizinio smurto panaudojimas apima laisvės apribojimą tais atvejais kai asmeniui laisvė apribojama panaudojant fizinį smurtą, o kvalifikuojantis požymis laisvės atėmimas apima laisvės apribojimą tais atvejais kai asmeniui laisvė apribojama nenaudojant fizinio smurto pvz: asmuo panaudojus apgaulę (ar jos nepanaudojus) užrakinamas prieš jo valią patalpoje, neleidžiant išeiti, surišant surakinant miegantį asmenį ir pan.

2) Psichinė ir fizinė prievarta yra būdinga ne tik savaldžiavimui, bet ir turto prievartavimui, tačiau turto prievartavimui būdinga tai, kad panaudojęs psichinį ar fizinį smurtą kaltininkas reikalauja perduoti svetimą turtą, teisę į turtą, ar atlikti kitus turtinio pobūdžio veiksmus ar nuo jų susilaikyti, o savavaldžiaudamas kaltininkas yra įsitikinęs, kad vykdo ginčijamą arba pripažįstamą, bet nerealizuotą savo ar kito asmens tikrą ar tariamą teisę.

IŠVADOS

Išanalizavus turto prievartavimo ir savavaldžiavimo nusikaltimų sudėčių požymius, aptarus šių veikų objektus, objektyvias puses, subjektus subjektyvias puses, šių veikų kvalifikuojančius požymius, jų panašumus bei skirtumus darytinis išvados, kuriomis remiantis lengviau atribojamos šios nusikalstamos veikos.

1) Skiriasi šių nusikalstamų veikų pagrindiniai objektai. Turto prievartavimo atveju pagrindinis objektas yra nuosavybė, turtinės teisės ir turtiniai interesai. Savavaldžiavimo atveju pagrindiniu objektu yra įstatymais nustatyta subjektinių teisių bei pareigų įgyvendinimo tvarka. Bendra tai, kad abu nusikaltimai turi po vieną pagrindinį objektą, gali turėti tiek vieną tiek kelis papildomus objektus kurie dažniausiai sutampa, pvz.: asmens sveikata, laisvė. Savavaldžiavimo atveju papildomu objektu gali būti nuosavybė ir kitos turtinės teisės, bei turtiniai interesai, o turto prievartavimo atveju nuosavybė turtinės teisės bei turtiniai interesai yra pagrindinis objektas.

2) Atskiriant objektyvius šiuo nusikaltimų požymius, svarbu pažymėti tai, kad savavaldžiavimo atveju yra savavališkai, nesilaikant įstatymų nustatytos tvarkos, vykdoma ginčijama arba pripažįstama, bet nerealizuota savo ar kito asmens tikra ar tariama teisė, o esant turto prievartavimui, nukentėjusysis yra kaltininko verčiamas suteikti neteisėtą turtinę naudą, kaltininko turtinės pretenzijos nepagrįstos jokia ginama teise – jo reikalavimas perduoti turtą neturi jokio pagrindo. Jei kaltininkas savavališkai įgyvendindamas savo teisę viršijo reikalavimo apimtį, tokiu atveju, viršyto reikalavimo dalyje turi būti sprendžiama dėl turto prievartavimo. Tokiu atveju reikia įsitikinti, kad kaltininko tyčia buvo nukreipta į kaltininkui svetimo (aiškiai prievolės apimtį viršijančio) turto įgijimą ir kad tai suvokė kaltininkas.

3) Tiek turto prievartavimo, tiek savavaldžiavimo atveju veikia pasireiškia aktyviais veiksmais. Prievartaudamas turtą kaltininkas grasina nukentėjusiajam panaudoti fizinį smurtą, sunaikinti ar sugadinti turtą, paskelbti kompromituojančią ar kitokią informaciją, kurios paskelbimas nepageidautinas, arba panaudoja kitokią psichinę prievartą prieš nukentėjusįjį ar jo artimą asmenį. Neturėdamas teisinio pagrindo verčia nukentėjusįjį perduoti turtą, suteikti turtinę teisę, arba atlikti kitokio turtinio pobūdžio veiksmus arba nuo jų susilaikyti. Savavaldžiavimo atveju kaltininkas nesilaikydamas įstatymų nustatytos tvarkos vykdo ginčijamą arba pripažįstamą, bet nerealizuotą savo ar kito asmens tikrą ar tariamą teisę, be to šiais veiksmais kaltininkas turi padaryti didelės žalos asmens teisėms ar teisėtiems interesams. Jei kaltininkas savavališkais veiksmais, įgyvendindamas savo tikrą ar tariamą teisę, nepadarė didelės žalos, jis gali būti traukiamas administracinėn atsakomybėn pagal ATPK kodekso 188 straipsnį. Išskyrus

tuos atvejus, kai kaltininkas pavartoja psichinę ar fizinę prievartą, jo veika negali būti pripažinta administraciniu teisės pažeidimu pagal ATPK 188 straipsnį, o kvalifikuota pagal BK 294 straipsnio 2 dalį, nes šis ATPK straipsnis neapima fizinio ar psichinio smurto panaudojimo savavaldžiavimo atveju.

4) Turto prievartavimo pagrindinė nusikaltimo sudėtis formali, nusikaltimas laikomas baigtu, nuo to momento, kai nukentėjusysis yra supažindinamas su kaltininko reikalavimu perduoti turtą, turtinę teisę arba atlikti konkrečius turtinio pobūdžio veiksmus arba nuo jų susilaikyti. Toks kaltininko reikalavimas būtinai turi būti paremtas grasinimais. Šiuo atveju pakanka tik veikos konstatavimo, materialinės pasekmės turi reikšmės nusikaltimo sudėčiai, jei atitinka turto prievartavimo kvalifikuojančius požymius. Savavaldžiavimo sudėtis materiali. Reikia nustatinėti kuo pasireiškė kaltininko veika, t. y., kad kaltininkas, savavališkai nesilaikydamas įstatymų nustatytos tvarkos įgyvendina ginčijamas arba pripažįstamas, bet nerealizuotas tikras ar tariamas teises. Kaltininkas savo veika turi sukelti didelės žalos asmens teisėms bei interesams. Tarp kaltininko veikos ir didelės žalos nukentėjusiojo teisėms bei teisėtiems interesams turi būti nustatinėjamas būtinojo priežastinio ryšio buvimas.

5) Turto prievartavimas padaromas tik tiesiogine tyčia, kaltininkas turi suvokti, kad verčia nukentėjusį patenkinti kaltininko neteisėtą turtinę pretenziją, šiam reikalavimui patenkinti naudojama prievarta, ir kaltininkas nori taip veikti. Savavaldžiavimas gali būti padaromas tiek tiesiogine, tiek netiesiogine tyčia. Savavaldžiaudamas kaltininkas (esant tiesioginei tyčiai) turi suvokti, kad veikia savavališkai, nesilaikydamas įstatymų numatytos tvarkos, numato, kad tokiais veiksmais sukels didelės žalos asmens teisėms ir teisėtiems interesams ir nori taip veikti. Esant netiesioginei tyčiai turi suvokti, kad veikia savavališkai nesilaikydamas įstatymų numatytos tvarkos, numatyti, kad tokiais veiksmais gali sukelti didelės žalos asmens teisėms ir teisėtiems interesams ir tų padarinių turi nenorėti.

6) Psichinė ir fizinė prievarta yra būdinga ne tik savavaldžiavimui, bet ir turto prievartavimui, tačiau turto prievartavimui būdinga tai, kad panaudojęs psichinį ar fizinį smurtą kaltininkas reikalauja perduoti svetimą turtą, teisę į turtą, ar atlikti kitus turtinio pobūdžio veiksmus ar nuo jų susilaikyti, o savavaldžiaudamas kaltininkas yra įsitikinęs, kad vykdo ginčijamą arba pripažįstamą, bet nerealizuotą savo ar kito asmens tikrą ar tariamą teisę.

SANTRAUKA

Turto prievartavimo ir savavaldžiavimo sudėčių panašumai ir skirtumai

Šis magistrinis darbas skirtas turto prievartavimo ir savavaldžiavimo nusikaltimų sudėčių panašumų bei skirtumų lyginamajai analizei. Darbas susideda iš įvado, dėstomosios dalies ir išvadų.

Pirmame darbo skyriuje nagrinėjama turto prievartavimo ir savavaldžiavimo nusikaltimų sampratų raida, bei reglamentavimas Lietuvos baudžiamuosiuose įstatymuose.

Antrajame darbo skyriuje esminis dėmesys skirtas turto prievartavimo ir savavaldžiavimo nusikaltimų sudėčių objektyviųjų (objektas, objektyvioji pusė) ir subjektyviųjų (subjektas, subjektyvioji pusė) požymių lyginamajai analizei. Nors šios veikos turi skirtingus objektus, dažnai susiduriama su šių veikų kvalifikavimo ir atribojimo problemomis. Šiame skyriuje, turto prievartavimo ir savavaldžiavimo nusikaltimų sudėčių atribojimui naudojamos tokiais metodais: sisteminiu, gramatiniu, loginiu, lyginamuoju.

Trečiajame darbo skyriuje nagrinėjami turto prievartavimo ir savavaldžiavimo nusikaltimų sudėčių kvalifikuojančių požymių panašumai ir skirtumai.

Kiekvieno skyriaus pabaigoje pateikiami apibendrinimai, kuo šios analizuojamos nusikalstamos veikos sutampa ir kuo skiriasi.

Magistrinio darbo pabaigoje pateikiamos pagrindinės išvados, padarytos aptarus pagrindinius minėtų nusikalstamų veikų panašumus ir jų skirtumus.

SUMMARY

Elements of property extortion and arbitrary use of power, their similarities and differences

The present paper of a master of arts is aimed at a comparative analysis of similarities and differences between the elements of property extortion and arbitrary use of power. The paper consists of an introductory part, a narrative and conclusions.

Chapter one the paper is devoted to analysing the development of the interpretation and understanding of the elements of property extortion and arbitrary use of power crimes and relevant regulation by the Lithuanian criminal law.

Chapter two of the paper is focused on a comparative analysis of the objective (i. e. the object, the objective side) and subjective (i. e. the subject, the subjective side) characteristics of the elements of property extortion and arbitrary use of power. The objects of said acts are elements of property extortion and arbitrary use of power. The objects of said acts are different, nevertheless, one often encounters with problems related to the qualification and delimitation of the two criminal acts. In this chapter, for the purpose of delimitation of the elements of property extortion and arbitrary use of power, the following methods have been used: a systematic, grammatical, logical and a comparative method.

Chapter three contains analysis of similarities and differences between the elements of crime of property extortion and arbitrary use of power.

Each chapter is concluded with a generalisation as to the concurrences and differences between the criminal acts being analysed followed by the main conclusions arrived at after analysing the similarities and differences of the above – mentioned criminal acts.

PANAUDOTŲ ŠALTINIŲ SĄRAŠAS:

Įstatymai ir kiti teisės aktai:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija. Valstybės žinios, 1992 Nr. 33-1014;
2. Lietuvos Respublikos Administracinių teisės pažeidimų kodeksas. Vilnius. 2003;
3. LTSR baudžiamasis kodeksas. Valstybės žinios., 1961 Nr. 18-147;
4. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. Vilnius, 2007;
5. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. Vilnius, 2002;
6. 1995 m. UNIDROID konvencija „Dėl pavogtų ar neteisėtai išvežtų kultūros objektų“. Valstybės žinios 1997. Nr. 8-139;
7. Lietuvos Respublikos kilnojamųjų kultūros vertybių apsaugos įstatymo pakeitimo įstatymas. Valstybės žinios, 2004, Nr. 171-6294;
8. Lietuvos Respublikos nekilnojamųjų kultūros vertybių apsaugos įstatymo pakeitimo įstatymas. Valstybės žinios, 2002, Nr. 123-5552;
9. LTSR Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios. 1989 Nr. 13;
10. Lietuvo Respublikos 2007 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetinių finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymas. Valstybės žinios, 2006. Nr. 138-5265;
11. Rusijos Federacijos Baudžiamasis kodeksas. Maskva 2002;
12. Rusijos Federacijos Baudžiamasis kodeksas. Maskva 2004.

Specialioji literatūra:

1. A. Garmus. E. Kurapka. A. Cėpla. Teismo medicina. Vilnius, 2000;
2. Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. Vilnius, 1996;
3. Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. Antras pataisytas ir papildytas leidimas. Vilnius 1998;
4. Baudžiamoji teisė. Specialioji dalis. Antras pataisytas ir papildytas leidimas. Vilnius 2001;
5. Bikelis S. Nusikalstamos veikos pavojingo pobūdžio suvokimas tyčioje. Jurisprudencija 60(52), 2004;
6. Bikelis. S. „Sąmoningas leidimas padariniams atsirasti“ – turiningasis netiesioginės tyčios požymis ar jos intelektualinio momento parafrazė? Teisės problemos 2008 Nr. 3 (61);
7. Civilinės teisė: vadovėlis. Kaunas, 1997;

8. Drakšienė A., Stauskienė E. Nusikaltimai nuosavybei Lietuvos ir kitų šalių baudžiamuosiuose įstatymuose. Vilniaus Universiteto leidykla, 1998;
9. Fedosiuk O. Turto prievartavimas ir jo kvalifikavimas. Monografija. Lietuvos teisės universitetas. Vilnius, 2002;
10. Fedosiuk O. Šantažas užsienio ir Lietuvos baudžiamojame teisėje. Teisės problemos 1998, Nr. 3-4;
11. Jovaišas K. Baudžiamųjų įstatymų komentaras. Teisės problemos 3'95;
12. Kavolis M., Bieliackinas S. Baudžiamasis statusas su papildomais baudžiamaisiais įstatymais ir komentarais, sudarytas iš Rusijos Senato ir Lietuvos Vyriausiojo tribunolo sprendimų bei kitų aiškinimų. Kaunas. 1934;
13. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Bendroji dalis. Teisinės informacijos centras. Vilnius, 2004;
14. LTSR baudžiamojo kodekso komentaras. Vilnius, 1989;
15. Lietuvos TSR mokslų akademijos istorijos institutas 1468m. Kazimiero teisynas. Vilnius, 1964;
16. Nekrošius I., Nekrošius V., Vėlyvis S. Romėnų teisė. Kaunas, 1996;
17. Piesliakas V. Lietuvos baudžiamoji teisė. Pirmoji knyga. Vilnius, 2006;
18. Piesliakas V. Mokymas apie nusikaltimą ir nusikaltimo sudėtį. Vilnius, 1996;
19. Piesliakas V. Priežastinis ryšys tarp pavojingos veikos ir baudžiamajame įstatyme numatytų padarinių ir jo nustatymas teismų praktkoje. Jurisprudencija. 2006 7(85);
20. Tarybinė baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. Vilnius, 1972;
21. Soloveičikas D. Juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės taikymo Lietuvoje perspektyvos. Teisės problemos ;
22. Sinkevičius E. Fedosiukas O. Turto problema baudžiamojame tiesėje. Justitia, 1999 Nr. 5-6;
23. ŠNAIDER G. I. Kriminologija. Maskva, 1994;
24. Vaišvila A. Teisės teorija. Atrasis, pataisytas ir papildytas leidimas. Justitia. Vilnius, 2004.

Teismų praktika:

1. Klaipėdos apygardos teismo 2008m. sausio 31 d. nuosprendis baudžiamojame byloje Nr. 1A-3-382/2008;

2. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato 1996 m. birželio 21 d. nutarimas Nr. 43 “Dėl teismų praktikos nagrinėjant turto prievartavimo baudžiamąsias bylas”. Teismų praktika, Nr. 3-4. Vilnius, 1996;
3. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato 2004 m. birželio 18 d. nutarimas Nr. 46 “Dėl teismų praktikos nusikaltimų žmogaus gyvybei bylose”. Teismų praktika, Nr. 21. Vilnius, 2004;
4. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr. 2K-1066/2001;
5. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2002 m. gegužės 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-426/2002;
6. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. balandžio 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-259/2004;
7. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. balandžio 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-245/2004.
8. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. gruodžio 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-670/2004;
9. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. vasario 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-172/2005;
10. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. gegužės 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-323/2005;
11. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. rugsėjo 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-250/2005;
12. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. kovo 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-306/2006.
13. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. birželio 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-462/2006;
14. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. gegužės 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-278/2006;
15. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. vasario 7 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-194/2007;
16. Lietuvos Apeliacinio teismo 2007 m. vasario 8 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-97/2007;
17. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. birželio 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-405/2007;

18. Lietuvos Apeliacinio Teismo 2007 m. birželio 29 d. nutarimas baudžiamojoje byloje Nr. 1A-11/2007;
19. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. spalio 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-666/2007;
20. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. gruodžio 4 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-831/2007;
21. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. gruodžio 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-778/2007;
22. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. sausio 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-111/2008;
23. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. kovo 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje 2K-147/2008;
24. Plungės rajono apylinkės prokuratūros 2007 m. vasario 23 d. nutarimas nutraukti ikiteisminį tyrimą baudžiamojoje byloje Nr. 78-1-272-06.

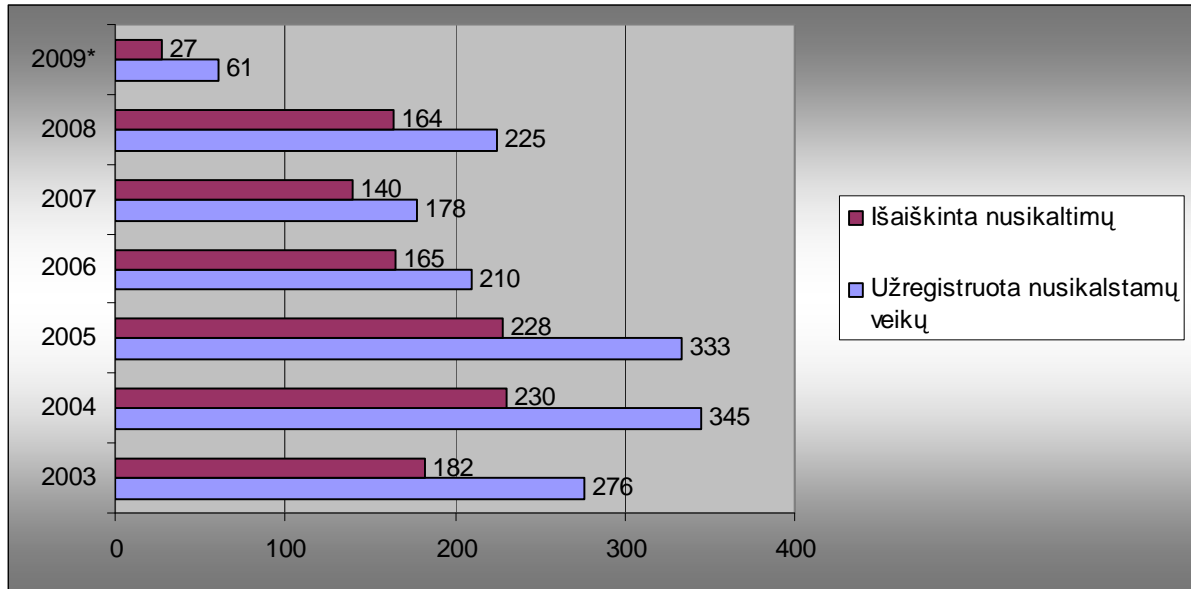
Internetiniai tinklapiai:

- 1.prieiga www.mruni.lt/mru_lt_dokumentai/katedros/audziamosios_teises_katedra/paskaitos/Nusik_turtui_2.ppt
- 2.prieiga http://www.mruni.lt/mru_lt_dokumentai/katedros/audziamosios_teises_katedra/paskaitos/Nusik_vald_tvark.ppt#342,11,ES;
3. prieiga <http://www.roskodeks.ru/codecs/>.

Priedai:

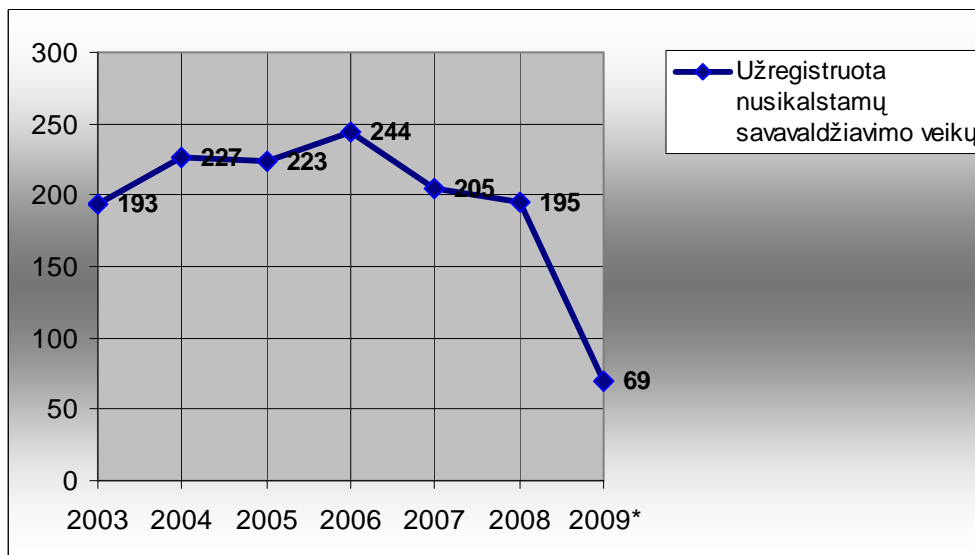
Užregistruotų ir išaiškintų turto prievartavimo nusikaltimų santykis įsigaliojus naujam Lietuvos Respublikos baudžiamajam kodeksui.

Grafikas Nr. 1

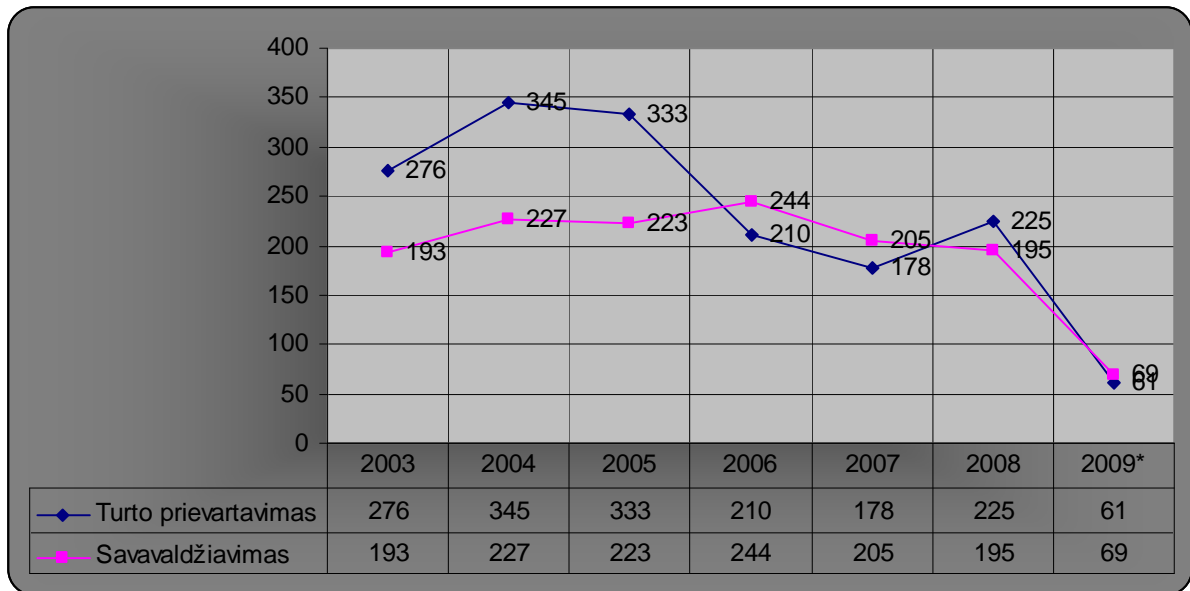
Užregistruota nusikalstamų savavaldžiavimo veikų įsigaliojus naujam Lietuvos Respublikos baudžiamajam kodeksui.

Grafikas Nr. 2

Užregistruotų Turto prievartavimo ir savavaldžiavimo nusikaltimų dinamika

Lentelė Nr. 3

Pastaba 2009* fiksuojami duomenys apima tik 2009 metų sausio, vasario, kovo mėnesius.